

AVRUPA BİRLİĞİ UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN MAASTRICHT KRİTERLERİNE GÖRE PERFORMANSI

E. Nur Özkan-GÜNAY *

Özet:

Beş genişleme süreci yaşayan Avrupa Birliği, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik olarak çok farklı yapılara sahip Avrupa ülkelerini yeni bin yılda barış, demokrasi ve yüksek refah paydası etrafında birleştirip, 'Tek Avrupa' olarak küresel ortamda etkin rol oynamayı hedeflemiştir. Ülkeler bazındaki farklılıklar çeşitlilik yaratırken, ekonomik, politik ve idari bütünleşmede sorunlara neden olmakta ve bütünleşme sürecini zorlaştırmaktadır. Türkiye'nin de Avrupa Birliği'ne üyeliği sürecinde, ekonomik, siyasal, sosyal ve hukuksal alanda Maastricht ve Kopenhag (1993) kriterlerini karşılaması gerekmektedir. Üye ve aday ülkelerin ekonomik yeterliliği 'Maastricht kriterleri' adı verilen beş makroekonomik ölçüt çerçevesinde değerlendirilmekte ve aday ülkenin Euro Bölgesi'ne katılmadan yeterli derecede ekonomik istikrar ve bütünleşme düzeyini tutturduğu garantiye alınmaktadır. Bu çalışmada, Mayıs 2004 tarihinde 25 üyeye ulaşan Avrupa Birliği ülkeleri ve aday ülkeler Maastricht kriterlerine göre incelenmekte ve Türkiye'nin konumu göreceli olarak karşılaştırılmaktadır. Avrupa Birliği'ne tam üyeliği hedefleyen Türkiye son dönemde 'istikrarlı bir ekonomik yapı sağlama' konusunda olumlu gelişmeler göstermiştir. Maastricht kriterleri baz alındığında 2005 sonu itibarıyla mali disiplin ölçütlerini karşıladığı, enflasyon ve faiz oranlarındaki olumlu gelişim sonucu yakınlaşma sürecine girdiği görülmektedir.

AB'nin genişleme sürecinde Maastricht kriterleri, aday ülkenin Euro Bölgesine katılmadan yeterli ekonomik istikrar ve bütünleşme düzeyini tutturduğunu garantiye almaktadır. Bünyesine on yeni ülkenin katılımıyla başlayan genişleme sürecinin olumlu ve olumsuz etkileri tartışması, Türkiye'nin 3 Ekim 2005 tarihindeki tam üyelik müzakerelerine başlama kararı ile doruk noktasına çıkmıştır. AB'ne tam üyelik hedefi olan Türkiye bu süreç içinde 2000-2001 krizlerini yaşamış ve 'istikrarlı bir ekonomik

* Yrd.Doç.Dr. Boğaziçi Üniversitesi, Uluslararası Ticaret Bölümü Öğretim Üyesi.

yapı sağlama' konusundaki baskı daha da artmıştır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye ile AB arasında tam üyelik müzakere sürecinde yaşanan tartışmalara ekonomik göstergeler çerçevesinde ışık tutmak, Maastricht kriterleri baz alınarak AB'nin 15 eski üyesi (AB 15), yeni üyeler (+AB15) ve aday ülkelerin ekonomik performanslarını karşılaştırmak ve Türkiye'nin AB ekonomisi içindeki konumunu 1998-2005 dönemi için göreceli olarak belirlemektir. İlk bölümde, AB ve Türkiye ilişkileri genişleme süreci kapsamında her iki taraf açısından değerlendirilmektedir. İkinci bölümde, temel ekonomik ve demografik göstergeler çerçevesinde AB üye ve aday ülkelerin karşılaştırılması yapılmaktadır. Üçüncü bölümde, ekonomik ve siyasi bütünleşmenin ölçütleri özetlenmekte ve Maastricht kriterleri çerçevesinde ülkelerin son sekiz yıllık performansları karşılaştırılmaktadır. Son bölümde ise, ekonomik göstergeler ışığında Türkiye'nin ekonomik performans açısından konumu yorumlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Maastricht Kriterleri, Döviz Kuru, Enflasyon, Mali Kriterler

Abstract:

After five enlargements, the major objective of Europe is to have an efficient role in the global environment; by integrating all the European countries, each having different social, cultural, economic and political structures under the common ideal "Single Europe" which foresees peace democracy and welfare in the new millennium. The differences at the national level not only create variety in the Community but at the same time challenge the economic political and administrative harmonization and make the integration process more difficult in that respect. In the harmonization process, Turkey has to comply with the Copenhagen and Maastricht criteria (1993) in the fields of economy, politics, social cohesion and law. The economic performance of the member and candidate countries are evaluated by five macroeconomic indicators to make sure that the candidate country has a stable economic environment and firm basis for integration before entering Euro Area. In this study, the economic performances of the member and candidate countries following the accession of new ten countries are analyzed based on Maastricht criteria and compared with the economic position of Turkey. Recently, Turkey has experienced positive developments in restoring stable macroeconomic environment. Under the Maastricht rules, fiscal indicators are achieved as of 2005, and a convergence period has started for inflation and interest rates after the recent developments in the economy.

Keywords: Maastricht Criteria, Exchange Rate, Fiscal Indicators.

I. Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye

1952 yılında altı kurucu üye¹ ile oluşan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu, 1973 yılında Topluluğa İngiltere, İrlanda ve Danimarka katılarak Dokuzlar Avrupası, 1980'de Yunanistan ile Onlar Avrupası, 1986'da İspanya ve Portekiz'in katılmasıyla Onikiler Avrupası oluşmuştur. 1995 yılında Onbeşler Avrupası² AB'ne dönüşmüş, 2004 yılında 25 ve 2007 yılında 27 üye ile kıtayı birleştirmeyi hedeflemiştir. Hürriyet, demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı ve hukukun üstünlüğü ilkelerini gözeten herhangi bir Avrupa devleti, Avrupa Birliği Antlaşması'nın 49. maddesine göre birlik üyesi olmak için başvurabilir³. Sosyal, kültürel, ekonomik ve politik olarak çok farklı yapılara sahip ülkeler yeni binyılda barış, demokrasi ve yüksek refah paydası etrafında birleşip 'Tek Avrupa' olarak bütünleşmeyi hedeflemiştir. AB açısından Kıta'nın bütünleşmesinin ekonomik ve politik açıdan yararları şu şekilde özetlenmektedir⁴:

- İstikrar ve refah bölgesinin sınırlarının genişletilmesi ile barışçıl yollarla AB vatandaşlarının güvenliğinin artması
- Yükselen ekonomiler kapsamında katılacak 100 milyondan fazla insanın, AB'nin 370 milyonluk pazarının ekonomik büyümesine ivme getirmesi ile hem eski hem de yeni üye ekonomilerinde yeni iş alanlarının ortaya çıkması
- Üye ülkelerin, AB'nin çevre koruma, suçlarla mücadele, uyuşturucu ve kaçak göç ile savaş alanlarındaki politikalarını benimseyip uygulamasıyla tüm Avrupa vatandaşları için daha kaliteli ve güvenli bir yaşam ortamının oluşması
- Genişleme ile AB'nin dış ilişkiler, güvenlik ve ticaret konularındaki konumunun güçlenmesi ve 'Tek Avrupa' olarak küresel ortamda etkin rol alması

Genişlemenin yalnız AB açısından değil, AB ile ticari ilişkileri olan üçüncü ülkeler açısından da olumlu olacağı vurgulanmakta, tek bir ticaret ve yönetim metodu olan Ortak Pazar'da iş yapmanın kolaylaşacağı, AB'nin yatırım ve ticaret ortamını geliştireceği belirtilmektedir.

Aday ülkelerden Türkiye'nin AB üyesi olma süreci 1960 Roma Antlaşması ile başlamış, 1973-1995 yıllarını kapsayan geçiş döneminin ilk

¹ Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg.

² Avusturya, İsveç, Finlandiya

³ Bkz. Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Türkiye. www.deltur.cec.eu.int

⁴ Bkz. www.deltur.cec.eu.int

yıllarında Türkiye üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmediğinden, 1980'li yıllarda bütünleşme yolunda sorunlar yaşanmıştır. 1980'li yıllarda gerçekleştirilen reformlarla sermaye hareketleri, dış ticaret rejimi, finans sektörü serbestleşmiş, Türkiye dünya pazarlarında rekabet etmeye başlamış, ancak Ortak Gümrük Tarifesi'ni uygulamamıştır. 1996 yılında Gümrük Birliği ile son döneme girilmiştir. 1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde Türkiye resmen aday olarak kabul edilmiş ancak Kopenhag siyasi kriterlerini karşılayamadığı için tam üyelik görüşmeleri başlayamamıştır. Aralık 2002'de yapılan Kopenhag zirvesinde, Mayıs 2004'de aday on ülkenin üye olmasına karar verilmiş ve 2003 Aralık'ta Brüksel'de yapılan AB Zirvesi Toplantısında Komisyon Raporu ve tavsiyeleri ışığında 2004 Aralık ayında yapılacak AB Zirve toplantısı kararları doğrultusunda Türkiye ile 3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelere başlanacağı ifade edilmiştir. Yoğun tartışmalar sonucu 3 Ekim 2005 tarihinde Lüksemburg'da yapılan Dış İşleri Bakanlar toplantısında müzakerelere başlama kararı alınmıştır. Üyelğe geçiş süresini genellikle aday ülkenin AB müktesebatını başarılı olarak gerçekleştirme süresi belirlemektedir. On yeni üye ile yaşanan son genişleme sürecindeki deneyim, bu sürecin müzakerelerin başlaması ile 2-4 yıl arasında değiştiğini göstermektedir⁵.

En az on yıllık yeni bir sürece giren Türkiye'nin üyelğe geçiş tarihini ise ekonomik, idari ve siyasi açıdan sağlayacağı bütünleşme süreci belirleyecektir. Türkiye son beş yılda köklü reformlar gerçekleştirmiş, bazı anayasa kanunları değiştirilmiş ve sekiz 'uyum paketi' Parlamento'dan geçirilmiştir. Hukuk alanında, idam cezasının kaldırılması, işkence ve kötü muamele konusunda alınan tedbirler, hapisane sisteminin reformu, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kaldırılması, uluslararası insan hakları yasasının ulusal yasalardan öncelikli olduğunun kabul edilmesi, insan hakları konusunda Avrupa Mahkemeleri hükümlerinin Türk Mahkemeleri'nden önce baz oluşturacağının kabul edilmesi önemli gelişmeler olarak kabul edilmektedir. Kamu yönetimi, devletin işlerliği ve politika konusunda da önemli gelişmeler yaşanmış, cinsiyet eşitliği, hak ve özgürlüklerde kaydedilen ilerleme, Milli Güvenlik Konseyi'nin sivilleştirilmesi, askeri harcamaların Parlamento'nun kontrolüne verilmesi ve askeri müdahalenin politikadaki etkisinin azaltılması, olağanüstü hal uygulamasının kaldırılması, Türkçe dışındaki dillerde eğitim verilmesi ve yayın yapılması uyum sürecinde önemli gelişmeler olarak yorumlanmıştır. En önemli adım, gerçekleştirilen reformların devletin her kademesinde ve ülkenin her

⁵ Yeni üye ülkelerin üyelik süreçleri için bkz. Ek Tablo 1.

yöresinde uygulanmasıdır. Bu da yalnız yasaların değişmesi ile değil toplumun tüm kesimlerindeki zihniyet değişimi ile gerçekleşecektir.

Kırk yılı aşkın bir süredir üyelik yolunda ilerleyen Türkiye, 'Genişleme' sürecinde hem iç, hem de dış gündemde ön sıralarda yer almaktadır. Türkiye'nin üyeliği ile çeşitli görüşler ortaya atılmakta, konu siyasi, ekonomik, dini, sosyal, hukuki ve kültürel boyutlarıyla tartışılmaktadır. Büyüklüğü, konumu ve tarihi itibarıyla Türkiye gibi bir ülkenin alınmasının, AB'nin entegrasyonuna yeni bir nitelik kazandıracığı konusunda karşıtlar ve destekçiler paralel düşünmektedirler. Türkiye ile ilgili Bağımsız Komisyon'un hazırladığı Rapor'da (2004) Türkiye'nin, 2015 yılında 80 milyonu aşkın nüfusu ile 28 ülkeli Birlik nüfusunun %14'üne sahip olarak Birlik Kurumları'nın işleyişini, ortak savunma, mali, dış ilişkiler ve güvenlik politika kararlarını etkileyecek güce sahip olacağı vurgulanmaktadır. Büyük-küçük, zengin-yoksul ve federal-hükümetlerarası karşıt görüşleri etrafında şekillenmiş üç eksenli AB'nin, Türkiye'nin katılımı ile yapısal bir değişikliğe uğrayacağı beklenmektedir. Türkiye'nin tam üye olduğu bir AB'nin, 2005 genişlemesi ile sayıları artan küçük ülkelere karşı büyük ülkelerin gücünün artacağı, zayıf ekonomisi ile Birliği'n ekonomik standartlarını aşağıya çekeceği ve mevcut hükümetlerarası yaklaşımı destekleyeceği tahmin edilmektedir. Siyasi Birlik olma hedefi olan AB içindeki karşıt görüşler, Türkiye nüfusunun çoğunluğunun müslüman olması, sorunların bulunduğu Orta Doğu bölgesine komşu olması ve AB'nin de bu sorunların içine çekilme olasılığı, ekonomik yönden istikrarsız ve geri kalmış bir ülke olması, ve bütçeye yük getireceği etrafında odaklanmaktadır. Ancak aynı raporda Türkiye'nin katılımı ile AB'nin kazançları şu şekilde özetlenmektedir;

▪ AB'nin bir 'Hristiyan Kulübü' olmadığını kanıtı; Birliğin doğası gereği gücünü etnik, kültürel ve inanç farklılıklardan alan ve bu farklılıkları özgürlük, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ilkeleri etrafında şekillenmiş ortak değerlerden oluştuğunun kanıtı

▪ İslam ve demokrasinin birarada olabileceğinin kanıtı; Laik ve demokratik bir müslüman ülkenin AB'ne girmesiyle, modern toplumlar tarafından kabul edilmiş evrensel ilkeleri bir müslüman ülkenin de benimseyebileceğinin kanıtı

▪ Uluslararası ilişkilerde AB'nin daha etkin rol oynaması: Türkiye'nin jeo-stratejik konumu nedeni ile Aralık 2003'de benimsenen 'Daha iyi bir Dünya için güvenli bir Avrupa' ve 'Daha Geniş bir Avrupa-Komşuluk' stratejileri doğrultusunda, Birliğin uzun yıllardır dış politikada pasif kaldığı,

özellikle Orta Doğu, Akdeniz, Kafkasya ve Karadeniz bölgesinde daha etkin rol oynaması

▪ Birliğin Güney Boyutu'nun güçlenmesi: Finlandiya tarafından başlatılan 'Kuzey Boyutu' yaklaşımına karşı Türkiye'nin Malta ve Kıbrıs ile 'Güney Boyutu'na güç kazandırması

▪ Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın güçlenmesi: NATO'nun en güçlü ortaklarından biri olan Türkiye'nin AB'ye katılması hem Avrupa'nın savunma gücünün artmasında hem de uluslararası terörizm, örgütlü suçlar, insan ticareti ve kaçakçılığının önlenmesinde önemli rol oynaması

▪ Birliğin küresel ekonomi içinde ağırlığının artması: Türkiye ekonomisinin istikrarsız yapısının olmasına karşın, kaynakları, nüfus yoğunluğu, genç ve kaliteli iş gücü açısından potansiyel vadeden bir büyüklüğünün olması

▪ Birliğin enerji kaynaklarına yakınlaşması ve güvenli kullanım olanağının yaratılması: Türkiye jeopolitik konumu nedeni ile Dünya'nın en büyük petrol ve doğal gaz kaynaklarının bulunduğu Orta Asya, Rusya ve Orta Doğu'daki enerji kaynaklarına sınırının bulunması, Bakü- Tiflis-Ceylan boru hattı ile enerji kaynaklarının arzında transit ülke olma özelliği taşıması ve su kaynakları açısından da komşu ülkeler için önemli bir katma değer olarak görülmesi

Raporda Türkiye'nin ekonomik kazanımları, ekonomik ve politik istikrar sağlamaya çalışan Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerinin başlaması ile güven ortamının yaratılmasıyla doğrudan yabancı sermaye girişinin hızlanması ve periyodik ekonomik krizlerin engellenmesi olarak özetlenmektedir. Metropoller ve kırsal bölgeler arasındaki bölgesel farklılıkların, tarım sektörünün büyüklüğünün ve yapısının başlıca sorunlar arasında olduğu vurgulanmaktadır.

II. Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Ekonomik Konumu

Ekonomik anlamda bütünleşme Türkiye'nin ekonomik istikrarı sağlamasına bağlı olduğundan zaman isteyen bir süreçtir. Aralık 2004'te tam üyelik müzakere tarihi alma görüşmelerinin yapıldığı dönemde, son on yılda üç büyük ekonomik kriz yaşamış Türkiye'nin ekonomik performansı oldukça olumsuz bir tablo çizmektedir. 2001 Krizi sonunda, milli gelirin %9.5 daraldığı, faiz oranlarının %400'lere, enflasyon oranının %69'a çıktığı, %36 devalüasyon yapıldığı, GSYİH içinde kamu borç oranının %90'ların üzerine çıktığı, Bankacılık Sektörü'nde bankaların %25'inin el koyma, birleşme veya kapanmayla sektörden çıkması, Türkiye

Ekonomisinin ne kadar kırılğan ve istikrarsız olduğunun göstergesi olmuştur. Ancak 2000 ve 2001 krizleri aynı zamanda Türkiye ekonomisinin ne kadar dinamik ve esnek yapıya sahip olduğunun da kanıtı olmuştur. Bankacılık sektörü yeniden yapılanmış, Merkez Bankası güçsüzeleştirilmiş, enerji, tarım, sivil havacılık ve telekomünikasyon sektörlerinde yasal ve yapısal değişiklikler yapılmış, mali disiplin uygulanmış, istikrarlı bir ekonomi olma yolunda gerekli altyapı hazırlanmış önemli adımlar atılmıştır. 2005 sonu itibari ile enflasyon %7.72'ye düşmüş, faiz oranları %14'e gerilemiş, bütçe disiplini sağlanmış ve Türk Lirası (TL) yabancı paralar karşısında değer kazanmıştır. Bu olumlu gelişmelere paralel, Türkiye'nin ekonomik performansı AB kapsamındaki diğer ülkelerle karşılaştırmalı olarak incelendiğinde Türkiye'nin mevcut durumu ve yapması gerekenler daha net ortaya çıkacaktır. AB'nin 15 eski üyesi (AB15), 1 Mayıs 2004 tarihinde katılan 10 yeni üye (+AB15) ve aday ülkenin temel ekonomik göstergeler bazında yapılan karşılaştırması Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Avrupa Birliği Üye ve Aday Ülkelerin Ekonomik Göstergeleri, 2005

Ülkeler	Yabancı Sermaye (milyar\$) ¹	Büyüme GSYH (%) ²	GSYH (milyar\$) ²	Kişi Başına gelir (\$) ²	İhracat (milyar\$) ³	İthalat (milyar\$) ³	Enf. (%) ²	İşsizlik (%) ⁴	Nüfus (milyon) ²
Avusturya	8.9	2.0	305.338	37,177	124.0	126.2	2.1	5.2	8.253
Belçika	23.7	1.5	371.695	35,712	334.3	318.7	2.5	8.4	10.408
Almanya	5.3	3.2	259.643	47,984	85.1	76.0	1.8	4.8	5.411
Fransa	4.6	2.9	196.053	37,504	66.0	59.0	0.8	8.4	5.228
İtalya	63.5	1.2	2,126.719	33,917	460.2	497.9	1.9	9.6	62.702
Yunanistan	32.6	0.9	2,791.737	33,854	969.9	773.8	2.0	9.5	82.464
Pakistan	0.6	3.7	225.591	20,326	17.0	53.9	3.5	9.8	11.098
Arjantin	-22.8	5.5	200.770	48,604	109.9	68.0	2.2	4.3	4.131
Brezilya	19.9	0.0	1,765.537	30,199	367.2	379.8	2.3	7.7	58.462
Hollanda	3.7	4.0	36.531	80,288	18.3	21.7	2.5	4.5	0.455
İrlanda	3.1	0.4	183.619	17,455	38.1	61.1	2.1	7.6	10.519
İspanya	23.0	3.4	1,126.565	27,225	187.2	278.8	3.4	9.2	41.379
Portekiz	13.7	2.7	358,810	39,693	130.1	111.2	0.8	7.5	9.039
Finlandiya	43.6	1.5	629.911	38,617	402.4	359.1	1.5	4.7	16.311
İsveç	164.5	1.9	2,229.472	37,023	382.8	510.2	2.0	4.8	60.218
İsveç R.C.	1.2	3.7	16.695	20,214	1.4	6.3	2.6	5.2	0.826
Cum.	11.0	6.1	124.310	12,152	78.2	76.7	1.8	7.9	10.229
Yeni Üye	2.8	9.8	13.108	9,727	7.6	10.0	4.1	7.9	1.348

Macaristan	6.7	4.1	109.195	10,813	62.1	66.0	3.6	7.2	10.09
Letonya	0.6	10.2	15.826	6,861	5.1	8.6	6.8	8.9	2.30
Litvanya	1.0	7.5	25.504	7,446	11.8	15.4	2.7	8.3	3.4
Malta	0.5	2.5	5.454	13,802	2.2	3.5	2.5	7.3	0.3
Polonya	7.7	3.4	303.229	7,945	89.3	101.0	2.1	17.7	38.1
Slovakya	1.9	6.1	53.076	8,775	32.0	35.3	2.7	16.3	5.4
Slovenya	0.4	3.9	34.030	16,986	18.6	20.0	2.5	6.5	2.1
Bulgaristan	2.2	5.5	26.719	3,459	11.7	18.2	5.0	10.1	7.4
Romanya	6.3	4.1	98.566	4,539	27.7	40.5	9.0	7.2	21.1
Türkiye	9.7	7.4	362.461	5,061	73.4	116.6	8.2	10.3	7.1
Hırvatistan	1.6	4.3	38.510	8,675	8.8	18.5	3.3	13.6	4.1

¹ World Investment Report 2006

² IMF World Economic Outlook Database

³ WTO Trade Statistics

⁴ Eurostat

AB'ye aday Türkiye'nin temel ekonomik göstergeleri AB üye ülke ile karşılaştırıldığında Türkiye yaklaşık 72 milyonluk nüfusu ile yeni üye ülkenin 74.7 milyon olan toplam nüfusuna yakındır. Diğer bir de AB'ye 2004 yılında katılan on ülkenin toplam nüfusu Türkiye'nin başına yaratacağı etkiyle aynıdır. Nüfus yoğunluğu potansiyel pazarı değerlendirilebileceği gibi AB'nin ekonomik performansını oluşturan etkileyen bir faktör olarak da yorumlanabilir. Eğer Türkiye 2000 yılında AB'ye girseydi; AB'de kişi başına gelir yüzde 13.2, çalışan başına gelir yüzde 43 azalır, tarım istihdamındaki payı yüzde 4.5'tan yüzdeye yükselirdi (McKinsey Global Institute, 2003: 27).

Kişi başına düşen gelir karşılaştırıldığında da benzer bir durum konusudur. Yeni üye on ülkenin kişi başına ortalama gelirleri 2005 yılında 11,472 dolar seviyesinde, Türkiye'nin kişi başına ortalama geliri 5,000 dolar düzeyindedir. Aday ülkelerin ortalaması 5,434 dolar ile Türkiye'nin üzerinde iken Bulgaristan ve Romanya'nın kişi başına geliri Türkiye'nin altındadır. Ülkelerin GSYİH'ları karşılaştırıldığında, Türkiye sekiz üye ülkeden (İsveç, Avusturya, Danimarka, Yunanistan, İrlanda, Finlandiya, Portekiz, Lüksemburg), tüm yeni üye ülkelerden ve diğer aday ülkelerden büyüktür. GSYİH aynı zamanda pazar büyüklüğü olarak yorumlanabilir. Türkiye, AB için önemli ve büyük bir pazardır. 2005 yılında Türkiye ekonomisi %7.4 büyürken, 15 ülkeden en yüksek büyüme hızla %5.5, Lüksemburg %4.0, Yunanistan %3.7 ile gerçekleştirmiş, yeni üyenin ortalama büyüme hızı %2.3 olmuştur. Yeni üye on ülkenin ortalaması %5.7 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin büyüme hızı

ve Estonya dışındaki tüm üye ülkelerin büyüme hızından yüksektir. Türkiye, ticaretinin büyük bir bölümünü AB ülkeleriyle yapmaktadır. Türkiye'nin toplam ihracatı içindeki AB'nin payı yaklaşık %57, toplam ithalatı içindeki payı %48'dir. Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ülkeler sırasıyla Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, İtalya, Fransa, Hollanda ve İspanya'dır. İthalatta da benzer bir sıralama söz konusudur. Türkiye'nin dış ticaret hacmi üye ülkelerden Danimarka, Finlandiya, Yunanistan, Lüksemburg ve Portekiz'in yanısıra yeni üye ve aday ülkelerin dış ticaret hacimlerinden büyüktür.

Kısacası, Türkiye hızlı büyüyen ekonomisi, genç nüfusu, dışa açılımı ile AB için potansiyel vadeden, dinamik bir aday olarak algılanmaktadır. Enflasyon, işsizlik gibi diğer ekonomik göstergeler incelendiğinde ise durum pek iç açıcı değildir. Türkiye, 2005 yılında enflasyon oranını %7.72'ye düşürmüştü ancak bu oranla bile 15 üye ülkenin ortalaması olan %2.1'in ve yeni üye ülkelerin ortalaması olan %3.1'in üzerindedir. Ancak düşüş devam ettiği takdirde 2010 yılına kadar AB ortalamasına yaklaşması mümkün olacaktır. İşsizlik oranları karşılaştırıldığında, Türkiye %10.3 ile Polonya ve Slovakya dışında tüm üye ülkelerin işsizlik oranından yüksektir. 2005 yılı itibarıyla AB'nin işsizlik oranı ortalaması %7.1 iken Fransa (%9.6) ve Almanya'daki (%9.5) işsizlik oranları Birlik içinde kaygı ile karşılanmaktadır.

Ekonomik göstergeler baz alındığında, Türkiye AB için fiyat istikrarını sağlayamamış, nüfusa oranlandığında işsiz sayısı fazla, istikrarsız bir ekonomi olarak algılanmakta ancak bazı yeni üye ülkelere oranla ekonomisinin daha iyi durumda olduğu görülmektedir.

Komisyon'un aday ülkeleri izleme raporlarında⁶, pazar ekonomisi açısından Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya ve Slovenya'nın olumlu, Slovakya, Letonya ve Litvanya'nın ilerleme sağladığı ancak Bulgaristan ve Romanya'nın ilerleme sağlayamadığı belirtilmiştir. Macaristan, Polonya, Slovenya ve Estonya rekabet gücü açısından olumlu, Litvanya ve Letonya'nın ilerleme kaydettiği, Bulgaristan ve Polonya'nın zayıf olduğu vurgulanmıştır. Türkiye'nin piyasa ekonomisi ve rekabet gücü açısından yeni üye olan bazı ülkelere daha iyi bir performansa sahip olduğu belirtilmiştir. Pazar ekonomisinin temel olan kurumsal ve hukuki altyapısının ve dinamik özel sektörün varlığına dikkat çekilmiştir. Piyasalarda devletin etkinliğini azaltmak için kamu bankalarının ve bazı devlet işletmelerinin en kısa sürede özelleştirilmesi, uygun bir denetim

⁶ Bkz. <http://europa.eu.int>

sisteminin kurulması gerekmektedir. 1996 yılından itibaren gündemde olan Gümrük Birliği çerçevesinde Türkiye rekabet gücünü kanıtlamıştır.

2006 İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin ekonomik ve siyasi üyelik kriterlerinde gösterdiği aşamalar siyasi ve ekonomik kriterler olarak iki başlık altında ele alınmıştır. Ekonomik kriterler bölümünde: yapısal reformlar ve makroekonomik istikrar süreci sonucunda kurumsal ortam ve yatırım ortamının iyileştiği; ekonominin yapısal dönüşümünde ilerleme kaydedildiği; enflasyonun önemli oranda düştüğü; işgücü verimliliğinin artmaya devam ettiği; kamu finansmanının konsolidasyonunun sorunsuz sürdürüldüğü; mali şeffaflığın arttığı; düzenleyici ve denetleyici kurumların bağımsızlığının arttığı; fiyat liberalizasyonunun devam ettiği, özelleştirmelerde yol alındığı; bankacılık sektörünün önemli ölçüde güçlendiği; doğrudan yabancı yatırımların arttığı; ticari açıklığın arttığı ve ticaret partnerlerinin çeşitlendiği vurgulanmıştır. Bu olumlu gelişmelere karşın, yüksek oranlı büyümeye rağmen yaratılan istihdamın sınırlı kaldığı; kişi başına milli gelirin AB ortalamasının ancak %25'ine ulaştığı; pazara serbest giriş ve çıkışın önünde engellerin bulunduğu; cari açığın GSYİH'nun %7'sine ulaştığı; ticari mahkemelerin yavaş çalıştığı ve mülkiyet haklarına ilişkin kanunun uygulanmasının yetersiz olduğu; AR-GE giderlerinin düşük düzeyde kaldığı; KOBİ'lerin çoğunluğunun kayıt dışı ekonomide verimsiz faaliyet gösterdiği; rekabet politikasında eksikliklerin bulunduğu dikkat çekilmiştir.

Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve Siyasal Bütünleşme

AB Antlaşması da denilen Maastricht Antlaşması, 1999 yılına kadar Avrupa Topluluğu'nu aşamalı olarak önce ekonomik ve parasal birlik, sonra da siyasi birlik haline getirmeyi hedeflemiştir. Üye ülkeler arasındaki sosyal, kültürel, ekonomik ve politik farklılıklar çeşitlilik yaratırken, ekonomik, politik ve idari bütünleşmede sorunlara neden olmakta ve bütünleşme sürecini zorlaştırmaktadır. Avrupa ile bütünleşme sürecinin temel öğeleri ekonomik bütünleşme, hukuki ve idari bütünleşme ve nihai hedef olarak siyasi bütünleşme olarak tanımlanabilir.

AB'ye üyelik kriterleri, Roma Antlaşması (1957), onu değiştiren Maastricht (1992) ve Amsterdam (1999) Antlaşmaları çerçevesinde belirlenmiş AB Antlaşması kapsamında yer almaktadır. Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde, ekonomik, siyasi, sosyal ve hukuksal alanda karşılama gereken Maastricht ve Kopenhag (1993) kriterleri bulunmaktadır. Siyasal bütünleşme yolunda en önemli adım 'tam üyeliğin siyasi kriterleri' olarak da anılan Kopenhag kriterleri, AB'ye üyelik sürecinde aday ülkenin yerine getirmesi gereken bir önkoşul olarak kabul edilmiştir. AB 1993 yılında

Kopenhag Zirvesi'nde, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin Birlik üyesi olabilecekleri açıklanmış ve tam üye olmak isteyen adaylar için kriterler belirlenmiştir. Bu kriterlere Lüksemburg (1997), Cardiff (Haziran 1998) ve Viyana Zirvelerinde (Aralık 1998) yeni kriterler eklenmiştir. Kopenhag Zirvesi'nden çıkan sonuç üç başlık altında toplanabilir (İKV, 2002: 1-3).

• **Siyasi kriterler:** Aday ülke demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlıklara saygı ve azınlıkların korunmasının güvence altına alındığı istikrarlı bir kurumsal yapıya sahip olmalıdır.

• **Ekonomik kriterler:** Aday ülke, işleyen bir piyasa ekonomisi ve AB içinde rekabetçi baskı ve piyasa güçleriyle başa çıkabilme kapasitesine sahip olmalıdır.

• **Topluluk Müktesebatının Kabulü:** Aday ülke, siyasi ekonomik ve parasal birlik amaçlarına uyum dahil olmak üzere, AB mevzuatını üstlenebilme ve uygulayabilme kapasitesine sahip olmalıdır.

1. Siyasi Bütünleşme:

Siyasi kriterler kapsamındaki kavramlardan *demokrasi ve hukukun üstünlüğü*, aday ülkede siyasal çoğulculuk, ifade özgürlüğü ve din seçme özgürlüğünü kapsayacak *anayasal garantinin bulunması*; kamu kurumlarının normal işlevlerini yerine getirmelerini sağlayan *demokratik kurumların, bağımsız yargının ve anayasal kurumların varlığı* ve farklı siyasi partilerin iktidara gelmesini sağlayacak *özgür ve dürüst bir seçim sürecinin olması* olarak tanımlanmıştır. *İnsan hakları* ise Avrupa Konseyi'nin İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin korunması hakkındaki *sözleşmeye taraf olunması* ve Avrupa Konsey'i İnsan Hakları Mahkemesi'ne *bireysel başvuru hakkının tanınması* olarak belirtilmiştir. *Azınlıklara saygı*, Avrupa Konseyi'nin Ulusal azınlıkların Korunması Hakkında Çerçeve Sözleşmesine *uyulması* ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından kabul edilen *tavsiye kararına uyulması* olarak vurgulanmıştır.

1996 yılında Avrupa Komisyonu 'Gündem 2000' adlı raporunda Slovakya ve Türkiye siyasi kriterler açısından uyum sağlamayan ülkeler olarak değerlendirilmiştir. Türkiye, insan hakları ihlali, azınlıklara davranış biçimi, ordunun hakimiyeti, Güneydoğu Anadolu sorununun askeri yöntemle çözümlenmesi, siyasi çözüm üretilmesi ve komşu ülkelerle olan sorunların uluslararası hukuka uygun çözümlenmesi konularında yetersiz bulunmuştur.

Lüksemburg Zirvesi ile tam üye adayları üç gruba ayrılmıştır (Karluk, 2005: 690). Birinci grup ülkeler arasında Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Slovenya ve Kıbrıs bulunmaktadır ve bu ülkeler tam üyelik görüşmelerine 1998 yılında başlamıştır. İkinci grup ülkeleri Slovakya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya ve Letonya oluşturmaktadır. Türkiye tek başına üçüncü grup ülke olarak tanımlanmıştır. Türkiye'nin AB'ne yakınlaşmasını sağlayacak 'Avrupa Stratejisi' hazırlamasını önerilmiş ve Türkiye Avrupa Konferansına davet edilmiştir. Ancak Yunanistan, Kıbrıs, azınlıklar ve insan hakları konusunda Türkiye'den istenilen koşullar Türkiye tarafından kabul edilebilir olarak görülmemiş ve Aralık 1997'de AB ile ilişkiler askıya alınmıştır. Cardiff Zirvesi ile bazı ülkelerin üyelik sürecinin hızlanabileceği vurgulanmış, Türkiye için de bir izleme raporunun hazırlanmasına karar verilmiştir. Viyana Zirvesi ile Türkiye'yle ilişkilerin geliştirilmesine ve Avrupa Stratejisi'nin ilerletilmesine karar verilmiştir. 10 Aralık 1999 tarihli Avrupa Zirvesi'nde Türkiye'nin aday ülke olarak kabul edilmesi ile yeni bir dönem başlamıştır.

17 Aralık 2004 tarihinde Brüksel'deki AB Konseyi Zirvesi'nde, Avrupa Komisyonu'nun 6 Ekim 2004'te hazırladığı rapor ve tavsiye kararı doğrultusunda Türkiye ile müzakerelerin 3 Ekim 2005 tarihinde başlamasına oybirliği ile karar verilmiştir. Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan rapor ve tavsiye kararı, Türkiye ile yürütülecek olan müzakerelerin temel yapısını belirlemektedir. 2004 İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin siyasi alandaki olumlu gelişmelerin, *hukuk, yargı, yolsuzlukla mücadele, milli güvenlik kurulu ve ordu, sivil siyasi haklar, insan hakları ve azınlık hakları alanlarında gerçekleştiği ancak infaz yasa taslağının ve Ceza Usulü Yasa Taslağı'nın onaylanmaması, Ceza Yasası'nın yürürlüğe girmemesi, Temyiz Mahkemeleri ve Dernekler Yasası'nın yürürlüğe girmemesi, Siyasi Partiler Yasası'nın Avrupa standartlarına uymayan maddelerinin kaldırılmaması gibi alanlarda yetersizliklerin mevcut olduğu* vurgulanmaktadır.

Müzakerelere yönelik yaklaşımda nihai hedef tam üyelik olmakla birlikte açık-uçlu müzakere süreci dikkat çekici bir unsur olarak karşımıza çıkmıştır. Türkiye, tam üyelik müzakerelerinin başlangıcı için öngörülen insan haklarına yönelik mevzuat uyumu, adalet sisteminin etkin işleyişi ve Kıbrıs dahil olmak üzere tüm yeni AB üye ülkelerini kapsayacak şekilde Ortaklık Anlaşması'nın genişletilmesi şartlarını yerine getirerek, 3 Ekim 2005 tarihinde AB ile tam üyelik müzakerelerinin başlamasını sağlamıştır. Müzakere süreci ile AB-Türkiye ilişkileri yeni bir döneme girerken AB, üyelik öncesi süreçte reform sürecine destek olma ve siyasi kültürel

diyaloğu güçlendirme konularında da Türkiye'ye yardımcı olma kararı almıştır.

2006 İlerleme Raporu'nda⁷ siyasi kriterler, *demokrasi ve hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıkların korunması, bölgesel konular ve uluslararası yükümlülükler* çerçevesinde ele alınmıştır. Olumlu gelişmeler olarak, Kopenhag siyasi kriterlerine ilişkin bir dizi alanı kapsayan yeni bir reform paketinin parlamentoya sunulması, AB Genel Sekreterliği oluşturulması, kamu idaresi reformunda yasal gelişmelerin olması, mahkemelerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini uygulamaya devam etmesi, ölüm cezasını kaldırmaya yönelik protokolün ve yolsuzluğa karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin yürürlüğe girmesi, özürülülerin ve kadın hakları konusunda toplumsal bilincin artması olarak özetlenmiştir. Merkezîyetçilik, sivil-asker ilişkileri, mahkemelerin bağımsızlığı, kamu idaresi ve yargı sistemindeki yolsuzluk, milletvekili dokunulmazlıkları, insan haklarına ilişkin kurumsal çerçevenin eksikliği, Türk Ceza Kanununun 301.maddesi, sendikal haklar, Müslüman olmayan toplulukların karşılaştıkları sorunlar, Güneydoğu'daki sosyo-ekonomik güçlükler, Ek Protokolün uygulanmaması konularında siyasi alanda yetersizliklerin olduğu vurgulanmıştır.

2. Ekonomik Bütünleşme:

1988 yılında Delors Raporu'nda öngörülen Ekonomik ve Parasal Birliğin (EPB) kurulması üç aşamadan oluşmaktadır. Ekonomik ve parasal birliğin gerçekleşmesi için; (1)sermaye hareketlerinin serbestleşmesi (2)fiyat istikrarının sağlanması (3)kamu maliyesinin düzeltilmesi (4)merkez bankalarının bağımsızlaştırılması gerekmektedir (Dura ve Atik, 2003: 117). 1990-1994 yıllarını kapsayan Birinci Aşama'da sermaye hareketleri liberalizasyonu ile üye ülke ekonomi ve maliye politikaları yakınlaştırılmıştır. İkinci Aşama, 1994-1999 döneminde gerçekleşmiş, Avrupa Para Enstitüsü (1994) ve Avrupa Merkez Bankası (1998) kurulmuş ve Mayıs 1998 tarihinde üye ülkelerin para birimleri birbirlerine karşı sabitlenmiştir. 1999-2002 yılları arasında Üçüncü Aşama ile İngiltere ve Danimarka dışındaki üyeler Tek Para'ya geçmeyi kabul etmiştir. Bu süreç içinde ortak para politikasının oluşturulması, ekonomik politikaların yakınlaştırılması için *döviz kuru, enflasyon, faiz oranı, bütçe açığı ve kamu borçlarını* kapsayan koşullardan oluşan ekonomik bütünleşme ölçütleri belirlenmiştir (Dura ve Atik, 2003: 119).

⁷ Bkz. www.tobb.org.tr/abm/haberler/epb/İlerlemeRaporu

EPB'in gerçekleşmesinin koşulu olan 'Maastricht kriterleri'ne göre, üye ve aday ülkelerin ekonomik açıdan değerlendirilmesi beş makroekonomik ölçüt çerçevesinde yapıldığında Türkiye'nin göreceli konumunu daha net olarak ortaya çıkacaktır.

1. Döviz Kuru Ölçütü: "Üye ülkenin parası döviz kuru mekanizmasına (DKM II) dahil ve son iki yılda devalüe edilmemiş olacaktır. İkili kur, ülke paralarına göre yüzde ± 2.25 aralığında dalgalanabilecektir. Ülkenin para birimi, en az iki yıl süreyle Avrupa Para Sistemi'nin normal dalgalanma sınırları içinde kalmış olmalıdır."

AB'de ekonomik ve parasal birliği oluşturmaya yönelik ilk önemli adım Aralık 1969 tarihinde yapılan La Haye Zirvesi'nde atılmıştır. Bretton Woods sisteminin çökmesiyle, bu görüş Hannover Zirvesi'nde hedef olarak belirlenmiş, Haziran 1988 tarihinde Delor's Raporunda sunulmuş ve Madrid'te yapılan Topluluk Zirvesi'nde kabul edilmiştir. Üç aşamalı parasal birlik; sermayenin serbest dolaşımıyla enflasyon, finansman ve döviz kuru dalgalanmalarının giderilmesi, AB paralarının döviz kurlarındaki değişimlerinin ekonomik politikalarla kontrol altına alınması ve Avrupa Para Enstitüsü'nün kurulması ve ulusal paraların birleştirilerek tek para birimi olan ECU'ya geçilmesinden oluşmaktadır. Maastricht Antlaşması'nda ECU olarak adlandırılan para birimi Aralık 1995 tarihinde özellikle Almanya'nın yoğun tepkisi üzerine Madrid Zirvesi'nde Euro olarak değiştirilmiştir (Dyker, 1999: 143). Euro'ya geçişin 3 aşamada gerçekleşmesine karar verilmiştir (Karluk, 2003: 560-565). Birinci aşamada parasal birliğe geçmeye hazır olan ülkeler saptanmış, Döviz Kuru Mekanizması II (DKM II) ve çevrim oranları belirlenmiştir. 2 Mayıs 1998'de Avrupa Parasal Birliği'ne katılan ülkelerin paralarının ikili dönüşüm oranlarının sabitlenmesinden sonra ikinci aşama 1 Ocak 1999'da başlamış, APB'ne katılan üye ülkelerin ulusal para birimleri Euro'ya karşı sabitlenmiş ve Euro kaydı para birimi olmuştur. Üçüncü aşama 1 Ocak 2002 tarihinde gerçekleşmiş, Euro kağıt ve madeni paraları altı aylık süre için ulusal paralarla birlikte tedavülde kullanılmaya başlanmış, Euro'nun ulusal paralarla değişim süreci başlamış ve 1 Temmuz 2002 tarihi itibarıyla piyasadaki tek para birimi olmuştur.

Belirlenen iki yıllık dönemin başında sabit yerel para ile Euro arasında bir referans kur belirlenmekte, bu iki yıllık dönemde bu referans kurdan dalgalanmalar $\pm 2.25\%$ ile sınırlandırılmakta ve paranın devalüe edilmemesi gerekmektedir⁸. Böylece üye ülke paraları euro ortak paydalı ikili merkezi

⁸ Bkz. <http://europa.eu.int>

kurlara sahip olmaktadır⁹. Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi, 1990'lı yıllarda yaşanan resesyona ve Avrupa'nın bazı yapısal sorunları Euro Bölgesi'nin gerçekleşmesini 2002 yılına ertelemiş, İngiltere, İsveç ve Danimarka dışında kalan AB ülkeleri Ocak 2002'de tek para birimi Euro'ya geçmiş ve parasal birlik alanında önemli bir başarı sağlanmıştır. Euro Bölgesi'nde, Euro'nun kullanılmasıyla, aktif büyüme, döviz kuru riski ve arbitraj karından arınma, faiz oranlarında düşüş hedeflenmiştir.

Tablo 2. Avrupa Birliği Ülkelerinin Döviz Kurları

	ABD Dolarına karşı bankalar arası oran	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
AB Üye Ülkeler	Para Birimi								
Avusturya	Euro/Schilling	11.7965	13.7044	14.6137	15.5343	0.9541	0.7967	0.7331	0.8444
Belçika	Euro/Franc	34.607	40.176	42.8419	45.5406	0.9541	0.7967	0.7331	0.8444
Danimarka	Krone	6.3986	7.4101	7.9272	8.4352	7.087	5.9319	5.4541	6.3136
Finlandiya	Euro/Markka	5.101	5.9216	6.3145	6.7123	0.9541	0.7967	0.7331	0.8444
Fransa	Euro/Franc	5.622	6.5329	6.9664	7.4052	0.9541	0.7967	0.7331	0.8444
Almanya	Euro/Mark	1.6768	1.9471	2.0771	2.208	0.9541	0.7967	0.7331	0.8444
Yunanistan	Euro/Drachma	282.84	339.365	361.884	384.681	0.954	0.7967	0.7331	0.8444
İrlanda	Euro/Punt	0.6757	0.7844	0.8364	0.8891	0.9541	0.7967	0.7331	0.8444
İtalya	Euro/Lira	1,660	1,928.40	2,056.36	2,185.90	0.9541	0.7967	0.7331	0.8444
Lüksemburg	Euro/Franc	34.6	40.176	42.8419	45.5406	0.9541	0.7967	0.7331	0.8444
Portekiz	Euro/Escudo	172.16	199.667	212.916	226.329	0.9541	0.7967	0.7331	0.8444
İspanya	Euro/Peseta	142.66	165.71	176.706	187.837	0.9541	0.7967	0.7331	0.8444
İsveç	Krona	8.1351	8.5271	9.4158	10.571	8.7466	7.2449	6.6137	7.9624
Hollanda	Euro/Guilder	1.8895	2.1948	2.3404	2.4878	0.9541	0.7967	0.7331	0.8444
İngiltere	Pound	0.6029	0.6186	0.6699	0.6892	0.6235	0.5625	0.5192	0.5813

* Euro'ya geçişte 1€'ya denk yerel para birimi¹⁰

Kaynak: The Currency Site www.oanda.com (31 Aralık sonu değerleri)

⁹ Bkz. Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye, 1995. www.deltur.cec.eu.int

¹⁰ Euro'ya geçişte 1 Euro'ya denk gelen yerel para birimi için bkz. Ek Tablo 2.

1999 yılında 1.16 dolar/euro paritesinden tedavüle çıkan Euro, ABD Dolar'ı karşısında 2000 yılı Şubat ayına kadar 1 Dolar'dan yüksek paritede kaldıktan sonra değer kaybetmeye başlamış, Haziran 2001 tarihinde parite 0.8532 düzeyine düşmüştür. Bu tarihten sonra tekrar değer kazanmaya başlayan Euro, Kasım 2002'de 1 dolar düzeyine çıkmış ve Kasım 2004'de 1.3670 ile en yüksek düzeye ulaşmıştır. Bu yükselişte en büyük etkenler ikiz kriz olarak gösterilen ABD'nin yüksek bütçe (GSMH'nin %3.5'u) ve cari işlemler açığı (GSMH'nin %6'sı) vermesi ve buna ek olarak ABD'de faizlerin AB'deki faizlerin çok altında kalmasıdır.

1999'dan 2000 yılına geçerken ABD Dolar'ına karşı tüm AB üyelerinin para birimleri değer kaybetmiş, bu değer kaybı Pound'da %7.6, İsveç Kronu'nda %9.4, Danimarka kronu'nda ise %6.5 olarak gerçekleşirken, diğer ülkelerde %6.2 civarında kalmıştır. 2000'den 2001 yılına geçerken İsveç Kronu'ndaki %10.9'luk ve Pounddaki %2.8'lik değer kaybı dışında tüm para birimleri %5.9 ile %6.0 arasında dalgalanma göstermiştir. 2002 yılında Euro Bölgesi oluşurken, Danimarka Kronu %19, İsveç Kronu %20.9, Pound %10.5 ABD Dolar'ına karşı değer kazanmıştır. 2003 ve 2004 yıllarında Euro bölgesi dışında kalan ülkelerin para birimleri yaklaşık aynı oranlarda değer kazanırken, Euro ABD Dolar'ına karşı %19.8 oranında değer kazanmıştır. 2005 yılında ise bu ülke para birimleri dolar karşısında değer kaybetmiştir.

AB'ne yeni üye olan ülkeler Euro'yu tek para birimi olarak kabul etmeleri gerekmektedir. Euro Bölgesine dahil olmadan DKM II'ye katılmayı talep eden yeni üyeler için iki yıllık dönemin başında sabit yerel para ile Euro arasında bir referans kur belirlenmiş ve referans kurdan dalgalanmalar $\pm\%15$ ile sınırlandırılmıştır. Belirlenen bu süre içinde paranın devalüe edilmemesi gerekmektedir¹¹. 1 Mayıs 2004 tarihinde yedi yeni üye ülkenin Merkez Bankaları DKM II'na katılım anlaşmasını imzaladılar. Estonya, Litvanya ve Slovenya Haziran 2004'te, Kıbrıs R.C. Nisan 2005'te, Letonya ve Malta Mayıs 2005'te DKM II'ye katılmışlardır¹². Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya henüz DKM II'ye katılmamışlardır. DKM II'ye giren yeni üyeler iki yıl içinde APB'ne katılmayı hedeflemiş ancak daha sonra bu ivme yavaşlamıştır. Estonya ve Litvanya APB'e girme hedefini 2007, Letonya 2008 olarak belirlemiş iken bu tarihler ileriye atılmıştır. Kıbrıs Rum Kesimi ve Malta 2008, Slovakya 2009 olarak belirlemiştir. Çek Cumhuriyeti 2010, Macaristan 2012 olarak hedef açıklarken Polonya bağlayıcı bir tarih vermekten kaçınmaktadır. 1998-2005

¹¹ Bkz. <http://europa.eu.int>

¹²Euro'ya geçişte 1 Euro'ya denk gelen yerel para birimi için bkz. Ek Tablo 3.

dönemi için yeni üye ülkelerin yerel para birimlerinin değerleri Tablo 3'te verilmektedir.

Tablo 3. Avrupa Birliği'ne Yeni Üye Ülkelerin Döviz Kurları

	ABD Dolarına karşı Bankalar arası Oran	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Kıbrıs R.K.	Pound	0.4993	0.5757	0.6104	0.6527	0.5485	0.4687	0.4313	0.485
Çek Cum.	Koruna	30.185	35.968	37.651	36.125	30.14	26.03	22.358	24.539
Estonya	Kroon	13.3408	15.5814	16.6177	17.76	14.9318	12.4681	11.4736	13.215
Macaristan	Forint	216.2	253.636	281.15	277.54	225.58	208.3	180.44	213.38
Latviya	Lats	0.5676	0.5859	0.6279	0.6316	0.5864	0.535	0.5132	0.5889
Litvanya	Litas	4.0016	4.002	4	3.9969	3.2943	2.7508	2.5314	2.9156
Malta	Lira	0.3791	0.4124	0.438	0.4519	0.3996	0.4082	0.3191	0.3639
Polonya	Zloty	3.5103	4.142	4.135	3.982	3.8429	3.7569	2.9987	3.2673
Slovakya	Koruna	36.954	42.4731	46.776	48.617	39.812	32.83	28.452	32.073
Slovenya	Tolar	162.21	198.51	226.95	252.57	223.1	192.69	179.29	202.563

Kaynak: The Currency Site www.oanda.com (31 Aralık değerleri)

Mayıs 2004'te tam üye olan on ülkenin son iki yıldaki kur dalgalanmaları incelendiğinde, 1999 yılında tüm para birimleri Dolar'a karşı değer kaybetmiş ve dalgalanmalar %0.01 (Litas) ile %18.2 (Tolar) arasında gerçekleşmiştir. 2000 yılında Litas dışında tüm para birimleri değer kaybetmeye devam etmiş ancak dalgalanma oranları göreceli olarak daha az olmuştur. 2001 yılında Forint, Litas ve Zloty değer kazanırken, 2002 yılında on ülkenin de para birimleri %3.6 (Zloty) ile %23.0 (Forint) oranları arasında Dolar'a karşı değer kazanmıştır. 2003 ve 2004 yıllarında para birimlerinde değerlenme devam etmiş (2003 Malta Lirası dışında) ve oranlar yine çok farklı aralıklarda gerçekleşmiştir. 2004 yılında Malta Lirası %27.9 değer artışı ile en fazla değer kazanan para birimi olurken, Lats %4.2 ile en düşük düzeyde kalmıştır. 2005 yılında ise yeni üye ülkelerin para birimlerinin hepsi dolar karşısında %8-%15 arası değer kaybetmiştir. Aynı dönem için aday ülkelerin para birimlerindeki dalgalanmalar Tablo 4'te verilmektedir.

Tablo 4. Avrupa Birliği'ne Aday Ülkelerin Döviz Kurları

	Bulgaristan	Romanya	Hrvatistan	Türkiye
ABD Dolarına karşı bankalar arası oran	Leva	Lei	Kuna	Lira
1998	1.676.60	11,040	6.307	315,480
1999	1.905.80	18,335	7.659	542,750
2000	2.079*	25,940	8.097	670,800
2001	2.207	32,778	8.708	1,474,525
2002	1.875	34,438	7.456	1,669,000
2003	1.559	33,585.00	6.359	1,423,455
2004	1.445	29,729.00	5.841	1.3438**
2005	1.656	31,238.00	6.214	1.3544

*5.07.1999 tarihi itibarıyla 1 Yeni Leva 1000 Eski Leva'ya eşitlenmiştir.

** 01.01.2004 tarihi itibarıyla 1 Yeni Türk Lirası 1000 000 Eski Türk Lirasına eşitlenmiştir.

Kaynak: The Currency Site www.oanda.com (31 Aralık değerleri)

1998-2005 döneminde aday ülkelerin para birimlerinin yüksek oranlarda dalgalanmalar gösterdiği görülmektedir. Bulgaristan 2000 yılında Dolar'a karşı %15.9 değer kaybına uğrayan Leva'den üç sıfır atmış ve 1 Yeni Leva 1000 Eski Leva'ya eşitlenmiştir. 2001 yılında %2.6 değer kazanan Leva, 2002'de %17.7, 2003'de %20.2, 2004'de %7.9 oranlarında Dolar'a karşı değer kazanmıştır. 2005 yılında ise %12.7 değer kaybetmiştir. Lei Dolar'a karşı 1999-2001 yıllarında %20 ile %40 arasında değer kaybederken, bu oran 2002 yılında %4.8'e gerilemiş ve daha sonraki yıllarda %2.5 ve %12.9 oranlarında değer kazanmıştır. 2005 yılında %4.8 tekrar değer kaybetmiştir. Türkiye, 2001 Şubat'ında %36 oranında devalüasyon yapmış ve çapa döviz kuru sisteminden dalgalı kur uygulamasına geçmiştir. 1 Ocak 2004 itibarıyla TL'den altı sıfır atılmış ve 1YTL 000,000TL'ye eşitlenmiştir. Kriz yıllarında yüksek dalgalanmalar olmasına karşın 2003 yılında TL Dolar karşısında reel olarak %17.2, 2004 yılında %5.9 oranında değerlenmiş, yine yıl sonu kurları esas alındığında Euro'nun Dolar'a karşı değer kazanması nedeni ile TL, Euro'ya karşı 2003'te %2.1, 2004'de %2.5 değer kaybetmiştir. YTL'nin Dolar'a karşı değerlenmesi özellikle dolar bazlı ithal mallarının ülkeye girişini yükseltmiş ve enflasyonun belli bir ölçüye kadar kontrol altına alınmasını sağlamıştır. Bu dönemde Euro'nun da Dolar'a karşı değer kazanmış olması nedeniyle YTL Dolar'a karşı aynı ölçüde değer kazanmamıştır. Ancak reel kur olarak bakıldığında YTL Euro'ya karşıda değerlenmiş ve bu durum zaman içerisinde cari açığı olumsuz yönde etkilemiştir. Satın alma gücü paritesi teorisine göre kurun uzun dönemde ülkeler arasındaki enflasyon farkı kadar artacağı gözönünde tutulursa, YTL'nin bu para birimleri karşısında değer yitireceği bir gerçektir. Ancak tüm AB'ne aday ülkeler ve enflasyon ile başarılı mücadele veren gelişmekte olan ülkelerde görüldüğü gibi, enflasyon

farkına rağmen makroekonomik dengelerdeki iyileşmeler ve ileriye dönük olumlu beklentiler nedeniyle YTL'de 2005 yılı sonu itibariyle reel ve hatta nominal bazda değer kazanmıştır. Bu süreçten geçmiş diğer ülkelerin deneyimleri, müzakerelerin başlaması ile ülke para birimlerinin ciddi oranlarda değerlendirildiğini göstermektedir. Bunun nedeni müzakerelere başlanması ile birlikte ilgili ülkenin risk düzeyi düşerken büyüme potansiyeli aynı şekilde ve hatta artarak devam etmektedir. Diğer bir deyişle, adeta bir Avrupa ülkesi riski olarak algılanmaya başlanmakta fakat gelişmekte olan ülke ekonomik potansiyeli de dikkate alınmaktadır. Bu seviye dış ticaret ve cari işlemler dengesi açısından negatif görülmeye daha önce aynı süreci yaşamış ülkelerin deneyimleri bu olumsuzluğun verimlilik artışı ve doğrudan yatırımların artması ile giderilebildiğini göstermektedir.

2. Enflasyon Ölçütü: "Üye ülkenin 12 aylık enflasyon ortalaması, en düşük enflasyonlu üç ülke ortalamasını yüzde 1.5 puandan fazla geçmemelidir."

Enflasyon oranlarının para birliği için kriter olarak kabul edilmesinin nedeni, birbirinden uzaklaşan enflasyon oranlarının iki ülkenin alım gücünün birbirinden uzaklaşmasına neden olacağı ve bunun da döviz kurlarındaki değişimle düzeltilebileceği varsayımıyla, sabit kur rejiminin çökmesi olasılığına dayanmaktadır (Kar ve Arıkan, 2003: 182). Bu nedenle benzer enflasyon oranlarının olması parasal birliğin başarıyla sürdürülmesinde önemli bir etkidir. 1998-2005 dönemi enflasyon göstergeleri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Avrupa Birliği Ülkelerinde Enflasyon Oranı (TÜFE, %)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Avusturya	0.8	0.5	2.0	2.3	1.7	1.3	2.0	2.1
Belçika	0.9	1.1	2.7	2.4	1.6	1.5	1.9	2.5
Danimarka	1.8	2.5*	2.9*	2.4	2.4	2.1	1.2	1.8
Finlandiya	1.4	1.3	3*	2.7	2.0	1.3	0.1	0.8
Fransa	0.7	0.5	1.8	1.8	1.9	2.2	2.3	1.9
Almanya	0.9	0.6	1.5	2.0	1.4	1.0	1.7	2.0
Yunanistan	4.5*	2.1*	2.9*	3.7*	3.9*	3.4*	3.0	3.5*
İrlanda	2.2	2.5*	5.2*	4*	4.7*	4*	2.3	2.2
İtalya	2.0	1.7	2.6	2.3	2.6	2.8*	2.3	2.3
Lüksemburg	1.0	1.0	3.2*	2.7	2.1	2.0	2.2	2.5
Portekiz	2.2	2.2*	2.8*	4.4*	3.7*	3.3*	2.5*	2.1
İspanya	1.8	2.2*	3.5*	2.8	3.6*	3.1*	3.1*	3.4*
İsveç	1.0	0.5	1.3	2.7	1.9	2.3	1.0	0.8
Hollanda	1.8	2.0	2.3	5.1*	3.9*	2.2	1.4	1.5
İngiltere	1.6	1.3	0.9	1.2	1.3	1.4	1.3	2.0

*Enflasyon ölçütünün yerine getirilmemesi.

Kaynak: IMF World Economic Outlook Database

1998-2005 döneminin sekiz yıllık ortalamasına göre en düşük enflasyonlu ülkeler %1.1 ile Almanya ve İngiltere, %1.3 ile İsveç olduğu görülmektedir. Yıllar bazında incelendiğinde en düşük enflasyonlu üç ülke ortalamasının yüzde 1.5 puandan fazla olmama ölçütü; 1998'de %2.3, 1999'da %2.0, 2000'de %2.7, 2001'de %3.2, 2002'de %2.9, 2003'de %2.7, 2004'de %2.3 ve 2005'te %2.6'dır. Yunanistan, İrlanda, Portekiz, ve İspanya'nın enflasyon ölçütünü genelde karşılayamadıkları görülmektedir. Danimarka 1999 ve 2000, Finlandiya 2000, İtalya 2003, Lüksemburg 2000, Hollanda 2001 ve 2002 yıllarında enflasyon ölçütünün üzerinde kalmışlardır. Almanya 2000-2003 yılları arasında en düşük enflasyon oranına sahip üç ülkeden biri olma özelliği ile enflasyon ölçütünde en başarılı ülke konumundadır. 2005 yılında Yunanistan ve İspanya dışında tüm ülkeler enflasyon ölçütünü karşılamışlardır. AB'ne yeni üye ülkeler için aynı döneme ait enflasyon oranları Tablo 6'da verilmektedir.

Tablo 6. Avrupa Birliği'ne Yeni Üye Ülkelerin Enflasyon Oranı (TÜFE, %)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Kıbrıs R.C.	2.2	1.6	4.1*	2.0	2.8	4.1*	2.3	2.6
CekCum.	10.7*	2.1*	4*	4.7*	1.8	0.1	2.8*	1.8
Estonya	8.2*	3.3*	4*	5.8*	3.6*	1.3	3*	4.1*
Macaristan	14.2*	10*	9.8*	9.2*	5.3*	4.6*	6.8*	3.6*
Letonya	4.7*	2.4*	2.6	2.5	1.9	2.9*	6.2*	6.8*
Litvanya	5.4*	1.5	1.1	1.6	0.3	-1.1	1.2	2.7*
Malta	3.8*	2.2*	3.1*	2.5	2.6	1.9	2.7*	2.5
Polonya	11.8*	7.3*	10.1*	5.5*	1.9	0.8	3.5*	2.1
Slovakya	6.7*	10.7*	12*	7.3*	3.3*	8.5*	7.5*	2.7*
Slovenya	8*	6.2*	8.8*	8.4*	7.5*	5.6*	3.6*	2.5

*Enflasyon ölçütünün yerine getirilmemesi.

Kaynak: IMF World Economic Outlook Database

Sekiz yıllık dönemde en düşük enflasyon ortalamasına sahip ülke %1.3 ile Litvanya olmuştur. Yıllar bazında incelendiğinde enflasyon ölçütünü, Macaristan ve Slovakya hiç bir sene karşılayamamıştır. Slovenya ise ilk defa 2005 yılında ölçütü karşılamıştır. Çek Cumhuriyeti 2002, 2003 ve 2005, Estonya 2003, Letonya 2000, 2001 ve 2002, Malta 2001, 2002 ve 2003 yılları dışında enflasyon ölçütünün üzerinde kalmıştır. Kıbrıs Rum Kesimi göreceli olarak daha başarılı olmuştur. 2005 yılında Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya ve Slovakya enflasyon ölçütünü karşılayamamıştır. Yeni üye ülkelerin enflasyon oranlarının eski üye ülkelerin ortalamalarının üzerindedir. Eski ve yeni üye ülkelerin enflasyon performansını aday ülkelerle karşılaştırabilmek amacı ile aday ülkelerin enflasyon oranları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Avrupa Birliği'ne Aday Ülkelerin Enflasyon Oranı (TÜFE, %)

	Bulgaristan	Romanya	Hırvatistan	Türkiye
1998	18.8*	59.1*	5.7*	83.6*
1999	2.6*	45.8*	4.0*	63.5*
2000	10.4*	45.7*	4.6*	54.3*
2001	7.5*	34.5*	3.7*	53.9*
2002	5.8*	22.5*	1.7	44.8*
2003	2.3*	15.3*	1.8	25.2*
2004	6.1*	11.9*	2.1	8.6*
2005	5.0*	9.0*	3.3*	8.2*

*Enflasyon ölçütünün yerine getirilmemesi.

Kaynak: IMF World Economic Outlook Database

Enflasyon oranları karşılaştırıldığında, sekiz yıllık dönemde Türkiye'nin %42.7 ile en yüksek ortalama enflasyon oranına sahip olduğu, Romanya'nın %29.4, Bulgaristan'ın %6.7 ile Türkiye'yi izlediği görülmektedir. Hırvatistan'ın enflasyon verileri 2002 yılına kadar kriterin üzerinde olmasına karşın hep tek haneli rakamlarda kalmış ve 2005 yılına kadar olan üç yılda ise kriterleri karşılamıştır. Bulgaristan 2001 yılı itibariyle tek haneli enflasyon oranlarına düşürmüştür ve 2003 yılı hariç hiç bir yıl enflasyon ölçütünü karşılayamamıştır. Türkiye ise, 1998 yılında %84.6 olan enflasyon oranını kademeli olarak 2004 yılında tek haneli rakamlara (%8.6) düşürmüştür. Son gelişmelerle Türkiye Romanya'dan daha iyi bir performans göstermektedir. Ancak 2005 yılı itibari ile hiç bir aday ülke %2.6 olan kriteri yerine getirememiştir. Slovakia, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Estonya'nın enflasyon oranlarındaki değişim incelendiğinde, üyelikten önceki yıllarda önemli oranda düşüşler gerçekleştirdikleri görülmektedir. Türkiye doğru ve kararlı mali ve para politikalarını devam ettirdiği sürece AB ortalaması olan %2-3 oranlarına yaklaşmayı gerçekleştirebilecektir.

3. Faiz Oranı Ölçütü: "Üye ülkenin 10 yıllık devlet tahvili faiz oranlarının ortalaması, en düşük enflasyonlu üç ülke ortalamasını yüzde 2 puandan fazla geçmeyecektir."

Faiz oranları ve enflasyon arasındaki etkileşim faiz oranlarının performansında yansımaktadır. Düşük enflasyona sahip, fiyat istikrarını sağlamış ekonomilerde faiz oranları düşük seyretmektedir. 15 eski üye ülkenin bir yıllık devlet tahvili faiz oranları Tablo 8'de verilmektedir.

Tablo 8. Avrupa Birliği Ülkelerinin 10 Yıllık Devlet Tahvili Faiz Oranı (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Avusturya	5.32	4.62	4.40	3.41	3.41	2.97
Belçika	5.55	5.07	4.92	4.06	4.09	3.40
Danimarka	5.66	5.09	5.05	4.31	4.30	3.40
Finlandiya	5.49	5.04	4.98	4.13	4.11	3.35
Fransa	5.50	5.00	4.09	4.13	4.10	3.41
Almanya	5.30	5.30	4.80	4.10	4.07	3.38
Yunanistan	6.10	5.30	5.10	4.30	4.30	3.60
İrlanda	5.10	5.10	4.30	4.60	3.70	3.30
İtalya	5.58	5.19	5.03	4.25	4.26	3.56
Lüksemburg	5.52	4.86	4.70	4.03	4.18	3.37
Portekiz	5.20	5.10	4.50	4.40	3.60	3.50
İspanya	5.53	5.12	4.96	4.12	4.10	3.39
İsveç	5.60	5.20	4.90	4.90	3.90	3.40
Hollanda	5.50	5.20	5.00	4.20	4.10	3.40
İngiltere	5.33	5.01	4.91	4.58	4.93	4.46

Kaynak: Ülkelerin Merkez Bankalarının web siteleri ve OECD Database

2000-2005 yılı dönemine ait AB'nin faiz oranı ortalaması %4.16'dır. Yıllar bazında faiz ölçütü: 2000'de %7.4, 2001'de %7.1, 2002'de %6.9, 2003'te %5.5, 2004'te %6.4 ve 2005 yılında %5.7 olarak gerçekleşmiştir. Dönem içinde Avusturya en düşük faize sahip ülke konumundadır. Avusturya'yı dört yılla İrlanda izlemektedir. Tüm üye ülkeler söz konusu dönemde bu kriterin altında kalarak faiz oranı ölçütünü karşılamıştır. Genel faiz oranları 2005 yılına kadar tüm dünyada düşme eğiliminde olmuştur. Özellikle ABD'de faiz oranları tarihinin en düşük seviyelerine kadar gerilemiş ve bu düşüş 2003 yılı ortalarına kadar devam etmiştir. 2003 yılında Irak krizi ile petrol fiyatlarının yükselmesi ve düşük faizle birlikte artan talebe bağlı olarak gelişmiş ülkelerde enflasyon tehdidinin oluşması ile bu eğilim sona ermiştir. Euro bölgesinde de aynı dönem içinde faizler ABD kadar hızlı olmasa bile düşüş eğiliminde olmuştur. Düşüşün daha yavaş olmasının nedeni AB'ne yeni katılımlar ve siyasi sürecin tam anlamıyla tamamlanamaması nedeniyle Avrupa Merkez Bankası'nın FED'e göre daha dikkatli ve tutucu davranmasıdır. Dolayısıyla yeni üye ülkelerin faizlerinin düşmesi kadar, bu ülkelerdeki faiz oranları ile gelişmiş ülke faiz oranları arasındaki faiz farkları arasında nasıl bir gelişme olduğunda önemlidir. ABD ve İngiltere'deki değişime paralel, son iki yıldır dünyada faizler ortalama olarak yükselme eğilimine girmiştir. İngiltere son dönemde artan petrol fiyatlarına rağmen faiz artırımını durdurmasına karşın faiz artırımını ABD'de enflasyonun kontrolü nedeniyle devam ettirmektedir. Bir yanda Avrupa Merkez Bankası'ndaki (AMB) çok seslilik, enflasyon baskısı,

petrol fiyatlarındaki eğilimler, işsizlik ve ekonomik büyümenin gerçekleştirilememesi, diğer yanda FED'in faiz artırımları AB'ni siyasi açıdanda rahatsız etmekte ve küçük faiz artırımlarına gitmektedir. Yeni üye ülkelerin faiz oranlarındaki değişim Tablo 9'da verilmektedir.

Tablo 9. Avrupa Birliği'ne Yeni Üye Ülkelerin 10 Yıllık Devlet Tahvili Faiz Oranı (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Kıbrıs	-	7.63*	5.70	4.74	5.8*	5.16
Çek Cum.	-	6.31	4.88	4.12	4.75	3.51
Estonya	10.48*	10.15*	8.42*	5.25	4.39	3.98
Macaristan	8.47*	7.95*	7.06*	6.98*	8.13*	6.59
Letonya	-	7.57*	5.41	4.90	4.86	3.88
Litvanya	-	8.15*	6.06	5.32	4.50	3.70
Malta	-	6.19	5.82	5.04	4.69	4.56
Polonya	-	10.68*	7.36*	5.78*	6.9*	5.22
Slovakya	-	8.04*	6.94*	4.99	5.03	3.52
Slovenya	-	-	-	6.4*	4.68	3.81

Kaynak: Ülkelerin Merkez Bankalarının web siteleri ve OECD Database

Yeni üye ülkelerin faiz oranlarındaki performansı incelendiğinde, Macaristan'ın hiçbir yıl, Estonya'nın 2000-2002 döneminde, Polonya'nın 2001-2004 yılları arasında ve Slovakya'nın 2001-2002 yıllarında ölçütü karşılayamadıkları görülmektedir. Çek Cumhuriyeti ve Malta tüm yıllarda ölçütün altında kalırken, Letonya 2001 yılı dışında ölçütü karşılamıştır. Söz konusu yıllar dikkate alındığında sadece AB'ne yeni üye ve aday ülkeleri değil tüm gelişmekte olan ülkelerde faizlerin düştüğü görülmektedir. Bu düşüşte gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerindeki yapısal yöndeki olumlu gelişmelerin yanısıra gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan likidite fazlası ve düşük getiriler önemli rol oynamıştır. Aday ülkelerin faiz oranları Tablo 10'da özetlenmiştir.

Tablo 10. AB'ye Aday Ülkelerin 10 Yıllık Devlet Tahvili Faiz Oranı (%)

	Bulgaristan	Romanya	Hırvatistan	Türkiye
2000	-	-	-	-
2001	7.08*	-	-	-
2002	6.73	-	-	-
2003	5.39	-	-	-
2004	4.83	-	-	-
2005	3.45	-	-	-

Kaynak: Ülkelerin Merkez Bankalarının web siteleri ve OECD Database

Yüksek reel faiz oranları yatırım ortamını olumsuz etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. AB sürecinde Maastricht koşulları faiz oranlarının %10'nun altında olmasını vurgulamaktadır. Ancak Türkiye'de henüz 10 yıllık devlet tahvili ihraç edilmemektedir. Yatırımcılar henüz bu kadar uzun vade TL cinsi Türkiye riskini almak istememektedirler. Ancak kriz sonrası yaşanan olumlu ekonomik gelişmelerin ve AB ile müzakerelerin başlamasının enflasyon ve faizlerdeki düşüşü desteklemiştir. Gerek son üç yıl içerisinde enflasyonun hızlı düşüşü gerekse YTL'ye güvenin artması YTL cinsinden varlıklara olan talebi arttırmaktadır. Yaşanan bu olumlu süreç Türkiye'de yatırım yapan yerli ve yabancı yatırımcılar için daha önce yaşanmamış yeni bir deneyimdir. Nominal faizler son 30 yılın en düşük enflasyonu ile birlikte hızla düşerken, reel faizler aynı ölçüde düşüşü göstermemektedir. Bunun nedeni yakın geçmişte yaşanan krizlerin etkileridir. Ancak olumlu sürecin devam etmesi halinde nominal faizler de yaşanan düşüş reel faizlerde aynı ölçüde yansıyacaktır. Ancak Dünya'da artan faiz eğiliminin gelişmekte olan piyasalara sermaye girişini olumsuz etkilemesi ve Türkiye ekonomisinin yabancı sermaye girişine hassas olması, Türkiye'de faizlerin değişken olabileceği olasılığını da beraberinde getirmektedir. Romanya ve Hırvatistan için veri bulunmamaktadır. Bulgaristan ise 2001 yılı dışında faiz ölçütünü karşılamıştır.

4. Bütçe Açığı Ölçütü: *"Üye ülkenin bütçe açığı GSYİH'nın yüzde 3'ünden fazla olmayacaktır".*

Mali kriterlerden biri olan bütçe dengesi oranındaki performans, EPB sürecinin başarısını ve Euro'nun gücünü belirleyen en önemli etkenlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bütçe açıklarının yükselmesi finansman zorluğunuda getirmesi nedeni ile faizler üzerinde büyük etkisi olmakta ve buna paralel olarak yatırım kararlarının alınmasını güçleştirmektedir. EPB kapsamında bütçe disiplinin sürdürülmesi çok önemli bir yer tuttuğu ve kurlar araç olmaktan çıktığı için asimetrik şoklar karşısında otomatik mali dengeleyicilerin rolü daha da önem kazanmaktadır. Bu nedenle EPB'in kalıcı bir özelliği olarak 1997 yılında 'İstikrar ve Büyüme Paktı' (The Stability and Growth Pact) hazırlanmıştır ve 1 Ocak 1999 yılından itibaren uygulamaya konmuştur¹³. İstikrar ve Büyüme Paktının (İBP) amacı istihdam yaratıcı güçlü ve istikrarlı büyüme için orta dönemde ulusal bütçe pozisyonlarını dengede veya fazla vererek kapatarak, üye ülkelerin dönemsel dalgalanmalarını bütçe açığı referans değeri çevresinde gerçekleştirmesini sağlamaktır. Tek para birimine geçen üye ülkeler her yıl 'İstikrar Programları'nı (Stability Programmes), diğer üye ülkeler ise

¹³ Bkz. <http://europa.eu>

‘Yaklaşım Programları’nı (Convergence Programmes) güncellemektedir. Konsey, her yılın başında Komisyon ile Ekonomik ve Finans Komitesi’nin görüşünü aldıktan sonra üye ülkeyi davet eder ve zayıf alanların güçlendirilmesi için gerekli önlemlerin alınmasını talep eder. Komisyon aynı zamanda alınan önlemlerin uygulama sürecini de takip eder. İBP kapsamında üye ülkelerin, Komisyon’un ve Konsey’in sorumlulukları şu şekilde özetlenebilir (Kar ve Arıkan, 2003: 205):

- Üye ülkeler en azından denk bütçe politikası uygulayacaklar ve bir açık sözkonusu olduğunda gerekli önlemleri derhal alacaklardır.
- Bütçe açıklarını gidermek için Konsey tarafından kendilerine tavsiye edilen önlemleri kamuoyuna açıklayacaklardır.
- Aynı şekilde Konsey’den gelen uyarı gereğince üye ülkeler gerekli önlemleri derhal alacaklardır.
- Bütçe açıklarının kapatılması en kısa zamanda yapılacaktır.
- Bu önlemlerin alınması ekonomi ancak ciddi bir durgunluk içerisinde ise bir süre ertelenebilir.

Temmuz 2005 tarihinde pakt yeniden gözden geçirilerek ‘Değiştirilmiş İstikrar ve Büyüme Paktı’ (DİBP) olarak uygulamaya konmuştur. Yenilenmiş pakt, orta dönem aşırı açıkları ülke spesifik koşulları gözönüne alarak net olarak tanımlamakta ve düzeltici politikaları son uygulama tarihleri ile vermektedir. Bu yaklaşım, kamu finansmanının sürdürülmesinde AB ile ulusal stratejilerin uyumunu sağlamaktadır. İBP ve DİBP kapsamında eski üyelerin bütçe açığı alanındaki performansları Tablo 11’de verilmektedir.

Tablo 11. Avrupa Birliği Ülkelerinde Bütçe Açığının GSYİH’ya Oranı (%)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Avusturya	-2.4	-2.3	-1.6	-0.1	-0.7	-1.8	-1.3	-1.6
Belçika	-0.8	-0.5	0.0	0.5	0.0	0.0	-0.1	0.0
Danimarka	0.0	1.4	2.3	1.2	0.2	-0.1	1.9	4.6
Finlandiya	1.7	1.6	6.9	5.0	4.1	2.3	2.1	2.5
Fransa	-2.6	-1.7	-1.5	-1.6	-3.2*	-4.2*	-3.7*	-2.9
Almanya	-2.2	-1.5	1.3	-2.8	-3.60	-4.0*	-3.7*	-3.2*
Yunanistan	-4.2*	-3.4*	-4.1*	-4.9*	-5.3*	-6.2*	-7.7*	-5.1*
İrlanda	2.2	2.6	4.6	0.8	-0.4	0.4	1.5	1.1
İtalya	-3.1*	-1.8	-0.9	-3.1*	-3.0	-3.5*	-3.5*	-4.3*
Lüksemburg	3.4	3.4	6.0	6.1	2.1	0.3	-1.1	-1.0
Portekiz	-3.0	-2.7	-3.0	-4.3*	-2.9	-3.0	-3.2*	-6.0*
İspanya	-3.0	-0.9	-0.9	-0.5	-0.3	0.0	-0.2	1.1
İsveç	1.9	2.3	5.0	2.6	-0.5	-0.2	1.6	2.8

Hollanda	-0.9	0.4	2.0	-0.3	-2.0	-3.1	-1.8	-0.3
İngiltere	0.1	1.2	4.0	0.9	-1.7	-3.4*	-3.3*	-3.4*

* Bütçe açığı ölçütünün yerine getirilmemesi

Kaynak: OECD Database

Maastricht kriterlerine göre bütçe açığının GSMH içindeki payının %3'ü aşmaması gerekmektedir. Ancak Yunanistan hiçbir yıl, İtalya 1999, 2000 ve 2002 yılları, Portekiz 2001 ve 2004, Fransa 2002, 2003 ve 2004, Almanya ve İngiltere ise son üç yıldır bütçe açığı ölçütünü karşılayamamışlardır. Tek para birimine geçiş döneminde bir üye ülke bütünleşme ölçütlerini karşılayamazsa ve Avrupa Komisyonu'nun Avrupa Para Enstitüsü ile birlikte hazırladığı rapor nitelikli oy çoğunluğu ile kabul edilirse, üye ülkenin yeni tahvil ve borç senedi çıkarmadan önce ek bilgiler yayınlaması, Avrupa Yatırım Bankası Kredilerinden yoksun bırakılması, açılacak faizsiz bir hesaba para depo yapması veya para cezası ödemesi istenebiliyordu (Dura ve Atik, 2003: 120). Ancak parasal birlik gerçekleşikten sonra ölçütlere uymayan ülkeler için bir yaptırım gerçekleşmemiştir. Son iki yılda Baltık ülkeleri dışında üye ülkelerin açık düzeyinin resesyon nedeniyle aynı kaldığı veya biraz arttığı gözlenmektedir.

Tablo 12. Avrupa Birliği'ne Yeni Üye Ülkelerde Bütçe Açığının GSYİH'ya Oranı (%)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Kıbrıs R.C.	-5.5*	-4.5*	-3.1*	-3.1*	-3.6*	-6.4*	-4.1*	-2.7
Çek Cum.	-2.9	-3.4*	-4.6*	-5.8*	-6.8*	-6.6*	-2.9	-3.6*
Estonya	-0.3	-4.6*	-0.7	0.4	-0.4	-1.9	-2.6	2.3
Macaristan	-6.5*	-4.2*	-3.3*	-3.8*	-8.7*	-6.2*	-5.5*	-7.5*
Letonya	-0.8	-3.9*	-3.3*	-1.9	-1.8	-1.5	-2.0	4.9
Litvanya	-5.9*	-8.5*	-2.8	-1.9	-1.5	-1.9	-2.6	-1.2
Malta	-10.8*	-8.3*	-7.0*	-7.0*	-6.2*	-9.6*	-5.2*	-3.2*
Polonya	-1.0	-3.2*	-2.6	-5.1*	-6.7*	-3.9*	-5.4*	-4.4*
Slovakya	-3.7*	-3.5*	-3.8*	-5.4*	-7.2*	-3.7*	-3.8*	-3.1*
Slovenya	-0.9	-0.9	-1.4	-1.6	-2.9	-2.0	-2.3	-1.8

* Bütçe açığı ölçütünün yerine getirilmemesi

Kaynak: OECD Database

Yeni üye ülkeler arasında 1998-2005 döneminde tek Slovenya bütçe açığı ölçütünü karşılamış, Kıbrıs Rum Cumhuriyeti, Macaristan, Malta ve Slovakya hiç bir yıl karşılayamamıştır. Çek Cumhuriyeti 1998, Polonya 1998 ve 2000 yıllarında Maastricht kriterlerini bütçe açığında karşılayan ülkeler arasındadır. Dönem içindeki gelişim incelendiğinde, Estonya, Letonya ve Litvanya'nın 15'ler Avrupası'nı oluşturan bazı ülkelerden daha iyi durumda olduğu görülmektedir. Aday ülkelerin 'Bütçe Açığı Ölçütü' Tablo 13'de verilmektedir.

Tablo 13. Avrupa Birliği'ne Aday Ülkelerde Bütçe Açığının GSYİH'ya Oranı (%)

	Bulgaristan	Romanya	Hırvatistan	Türkiye
1998	0.9	-3.0	-	-8.4*
1999	-0.9	-1.7	-6.5*	-13.0*
2000	-1.0	-8.7*	-7.1*	-10.6*
2001	-0.9	-8.0*	-5.4*	-16.5*
2002	-0.8	-5.1*	-5.0*	-14.7*
2003	0.0	-2.7	-4.9*	-8.8*
2004	-0.5	-3.0	-4.7*	-8.0*
2005	-1.0	-0.8	-4.1*	-2.8

* Bütçe açığı ölçütünün yerine getirilmemesi

Kaynak: OECD Database

Romanya 2000 yılından itibaren %-8.7 düzeyinde olan bütçe açığını başarılı bir şekilde 2005 yılında %0.8'e düşürmüştür. Bulgaristan'ın sekiz yıllık dönemde kamu açığı ölçütünü karşılarken, Hırvatistan hiç bir yıl karşılayamamıştır. Türkiye 2001 yılında -%16.5 ile kriterin çok üzerinde olurken, büyük bir başarı ile 2005 yılında %2.8'e düşürmüştür. Faiz dışı zılda hedefi (%6.5) tutturulmuş, sosyal güvenlik çerçevesine ilişkin sorunlar parlamentodan geçmiştir. Son on yılda devlet bütçesinin %80'nini karşılayan faiz ve personel harcamaları ve sosyal güvenlik sistemi sorunlarında kemikleşmiş sorunlarının aşılması devletin gündeminde olan sosyal reformlardan geçmektedir. Özellikle bütçenin delinmesinde kullanılan fonların IMF ile yapılan anlaşma çerçevesinde çıkarılan yasalarla ilgili tek bir bütçe çatısı altında toplandığından bütçenin takibi kolaylaşmış ve politik nedenlerle açıkların oluşması önlenmiştir. Üç yıllık bütçeleme programına göre hazırlanan 'çoklu yıl bütçe' programının ilk bütçesi olan 2006 bütçesinin tasarisında 2006, 2007 ve 2008 yılına ilişkin bütçe açığının GSYİH'ya oranında hedefler sırasıyla, -%3, -%1.5 ve 0 olarak belirtilmiştir.

Kamu Borçları Ölçütü: "Üye ülkenin kamu borçları toplamı GSYİH'nın yüzde 60'ını aşmayacaktır ya da borç oranı istikrarlı bir şekilde bu düzeye inmiş olabilir."

Özellikle 2000'li yıllardan itibaren tüm Dünya'da kamu müdahalelerinin azalması ve düzenlemelerinin gevşetilmesi yönünde bir düşünce egemen olmuştur ancak uygulamada ülke kategorilerine göre değişiklikler görülmüştür. 15 eski üyenin kamu borçları performansı Tablo 14'de görülmektedir.

Tablo 14. Avrupa Birliği Ülkelerinde Kamu Borçlarının GSYİH'ya Oranı (%)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Avusturya	63.9*	64.9*	63.6*	63.2*	63.3*	66.4*	65.2*	63.4*
Belçika	119.5*	114.8*	109.6*	108.6*	105.4*	103.5*	101*	93.2*
Danimarka	56.2	52.7	46.8	44.7	41.9	42.9	41.0	35.7
Finlandiya	48.8	46.8	44.0	43.4	39.8	44.6	44.5	41.3
Fransa	59.5	58.5	57.3	57.3	59.3	62.6*	64.3*	66.6*
Almanya	60.9	61.2	60.2	59.5	61.7*	63.8*	65.0*	67.9*
Yunanistan	105.8*	105.1*	106.2*	107.0*	106.4	100.6*	97.1*	107.5*
İrlanda	55.1	49.6	39.0	36.4	34.1	33.5	33.8	27.6
İtalya	116.3*	114.5*	110.5*	109.8*	109.6*	106.4*	106.1*	106.6*
Lüksemburg	6.3	6.0	5.6	5.6	6.0	4.9	4.7	6.0
Portekiz	55.0	54.3	53.1	55.4	59.8	57.5	58.6	64.0*
İspanya	64.6*	63.1*	60.5*	57.1	55.6	51.3	48.8	43.2
İsveç	70.5*	65.0*	55.3	56.6	52.8	51.7	51.4	50.3
Hollanda	66.8*	63.1*	55.8	52.8	51.7	54.6	55.5	52.9
İngiltere	47.7	45.1	42.1	39.1	39.7	39.6	40.5	42.1

* Bütçe açığı ölçütünün yerine getirilmemesi

Kaynak: OECD ve IMF World Economic Outlook Database

Kamu borçları ölçütünü Avusturya, Belçika, Yunanistan, İtalya söz konusu dönemde yerini getirememiştir. Almanya 2002-2005, İspanya 2001-2004, Fransa 2003-2005, İspanya 1998-2000 döneminde ölçütün üzerinde kalmışlardır. İsveç ve Hollanda ise 1998 ve 1999 yıllarında %60 oranının üzerinde kalmışlardır. Danimarka, Finlandiya, İrlanda, Lüksemburg ve İngiltere söz konusu dönemde kamu borçlarındaki ölçütü karşılamayı başarmışlardır. Eski üyeler kamu borcu ölçütünü yerine getirmekte oldukça zorlanmaktadır. Aynı dönemde eski üye ülkelerle yeni üyeler karşılaştırıldığında (Tablo 15), kamu borçları ölçütünde yeni üye ülkelerin performansının 15 üye ülkenin bir çoğundan daha iyi olduğu görülmektedir.

Tablo 15. Avrupa Birliği'ne Yeni Üye Ülkelerin Kamu Borçlarının GSYİH'ya Oranı (%)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Kıbrıs R.C.	55.6	56.8	54.6	55.6	59.7	70.9*	74.9*	69.2*
Çek Cum.	13.7	14.5	17.0	23.7	25.6	37.8	38.6	30.4
Estonya	6.0	6.5	5.1	4.8	4.4	5.3	4.8	4.5
Macaristan	61.9*	61.0*	55.4	53.1	52.9	59.1	59.9	58.9
Letonya	10.6	13.7	13.9	16.0	16.8	14.4	14.6	12.1
Litvanya	17.1	23.0	24.0	23.1	23.6	21.6	21.1	18.7
Malta	-	-	-	-	-	70.4*	73.2*	74.2*
Polonya	41.6	42.7	38.7	39.3	43.3	45.4	45.9	48.0
Slovakya	28.9	40.2	45.2	44.1	39.3	42.6	43.0	34.5
Slovenya	25.1	26.4	27.6	27.5	27.9	29.5	30.9	29.1

* Bütçe açığı ölçütünün yerine getirilmemesi

Kaynak: OECD ve IMF World Economic Outlook Database

Yeni üye ülkelerin oranları incelendiğinde Macaristan, Kıbrıs Rum Cumhuriyeti ve Malta dışında tüm ülkeler bu kriteri yerine getirmişler ve kamu borçlanmasını %60'ın altında gerçekleştirmişlerdir. Macaristan ise 2000 yılı itibariyle bu ölçütü yerine getirmeyi başarırken, Kıbrıs Rum Cumhuriyeti ve Malta son üç yılda karşılayamamıştır. Aday ülkelerin kamu borç oranı Tablo 16'da verilmektedir.

Tablo 16. Avrupa Birliği'ne Aday Ülkelerin Kamu Borçlarının GSYİH'ya Oranı (%)

	Bulgaristan	Romanya	Hırvatistan	Türkiye
1998	101.7*	27.6	47.6	42.4
1999	93.6*	30.3	54.1	61.0*
2000	80.4*	30.0	60.6*	57.7
2001	69.9*	27.7	60.7*	91.0*
2002	60.7*	25.7	62.2*	79.0*
2003	48.0	25.5	77.6*	78.7*
2004	40.7	-	82.1*	77.1*
2005	31.9	15.9	82.5*	59.2

* Bütçe açığı ölçütünün yerine getirilmemesi

Kaynak: OECD ve IMF World Economic Outlook Database

Aday ülkeler arasında Romanya kamu borçları ölçütünü yerine getirirken, Bulgaristan söz konusu dönemde 2003 yılı dışında %60'ın üzerinde kalmıştır. Hırvatistan'ın kamu borçlarının GSYİH'ya oranı ise son beş yılda giderek artan eğilimle kriterin üzerinde kalmıştır. Türkiye ise 2000 yılından sonra yüksek oranlara çıkarak 2001 yılında %91'e ulaşmış, 2002 yılında %79'a düşmüştür. Kamu borçları 2003 yılından itibaren düşerek 2005 yılında %59.2 olarak gerçekleşmiş ve kamu borçları ölçütünü karşılamıştır.

'Maastricht Ölçütleri', 'performans' veya 'yakınlaşma' adları da verilen Maastricht kriterlerine göre Türkiye'nin performansı ile üye ve aday ülkelerin performansları karşılaştırıldığında, Türkiye 2005 yılı sonu itibariyle mali kriterlerden her ikisinde de ölçütleri karşıladığı görülmektedir. 2001 yılında %-16.5 olan bütçe açığı 2004 yılında %-8'e gerilemiş, 2005 yılı sonu itibariyle -%2.8 olmuştur. Aynı yıllar için kamu borçlarının GSYİH'ya oranı %91'den %77'ye düşmüştür, 2005 sonu itibariyle de %59.5 olarak gerçekleşmiştir. 'Çoklu yıl bütçe' programında bütçe açığının GSMH'ya oranı 2006 için -%3, 2007 için -%1.5 ve 2008'de %0 olarak hedeflenmiştir. Önümüzdeki yıllarda mali kriterlerin karşılanması bütçe performansının başarıyla devam etmesine bağlıdır. 2001 yılında %68.5 olan enflasyon oranı, 2005 sonu itibariyle % 7.72'ye gerilemiştir. Enflasyon

tek haneli rakamlara düşerken, enflasyonun dinamikleride önemli ölçüde değişmiş ve enflasyon ölçütünde yakınlaşmada oldukça önemli yol aldığı gözlenmektedir. Bu düşüşte sıkı maliye politikasının, verimliliğin artmasının ve YTL'nin aşırı değerli olmasının katkıları bulunmaktadır. Kriz sonrası yaşanan olumlu ekonomik gelişmelerin ve AB ile müzakerelerin başlamasının enflasyon ve faizlerdeki düşüşü desteklemiştir. 1 Ocak 2006 tarihi itibariyle Merkez Bankası 'açık enflasyon hedeflemesi' politikası uygulamaya başlamıştır. Gerek son üç yıl içerisinde enflasyonun hızlı düşüşü gerekse YTL'ye güvenin artması YTL cinsinden varlıklara olan talebi artırmıştır. Ancak yatırımcılar henüz uzun vade TL cinsi Türkiye riskini almak istememektedirler. Bu nedenle Türkiye 10 yıllık devlet tahvili çıkarmamaktadır. Şubat 2001'de %43 oranında bir devalüasyon yapılmış ve dalgalı kur rejimine geçilmiştir. Döviz piyasası kriz sonrası yoğun dalgalanmalar yaşamıştır. 1 Ocak 2005 tarihi itibariyle TL'den altı sıfır atılmış ve YTL, Dolar ve Euro'ya karşı değer kazanmaya devam etmiş ancak Mayıs-Haziran 2006 döneminde TL Euro karşısında %25 değer kaybetmiş ve daha sonra toparlanmıştır. Bu dönemde küresel gelişmeler nedeniyle finansal piyasalarda dalgalanma yaşanmıştır.

Türkiye'nin 2000-2005 yılının ilk yarısında %28 oranında büyümüş, ekonomik büyümenin motor gücü özel sektör olmuş ve son üç yıldaki kümülatif verimlilik artışı yaklaşık %35 olmuştur. Dünya'nın ilk 20, yükselen ülke ekonomilerinin içinde ilk 6 ekonomisi içinde bulunan Türkiye ekonomisi, dinamik yapısı ile Maastricht kriterlerinin tümünü kısa sürede karşılayacağı görünümünü vermektedir. Avrupa Politika Çalışmaları Merkezi tarafından yayımlanan raporda da¹⁴ 2005 sonu itibariyle Türkiye'nin ekonomik kriterleri kolaylıkla karşıladığı ancak olumlu ekonomik gelişmelerin sürdürülebilirliğinin politik istikrara ve yapısal reformların gerçekleşmesine bağlı olduğu vurgulanmaktadır. Ekonomik performansın sürdürülebilmesinde portföy yatırımlarının devam etmesi gerekmektedir. Kriz sonrası portföy yatırımları ile finanse edilen yüksek cari açık potansiyel risk unsuru olarak devam etmekte ancak 2005 yılında 9.7 milyar dolayında gerçekleşen ve 2006 yılında 19-20 milyar dolar düzeyinde beklenen doğrudan yabancı yatırım cari açık finansman yapısının değişebileceği yönünde sinyaller vermektedir.

Birliğe henüz adım atan bir aday ülke olarak Türkiye'nin mevcut konumunu, müzakerelerini tamamlamış ve müzakere sürecinde AB'nin yapısal fonlarından yararlanmış üye ülkeleri ile karşılaştırmanın da Türkiye açısından haksızlık olduğunu vurgulamakta yarar vardır. 13 Aralık 2002

¹⁴ Bkz. <http://www.ceps.be> (March 2006)

tarihinde Kopenhag'da, yeni katılacak 10 aday ülkeye 2004-2006 dönemi için altyapı, tarım ve kurumsal yapılanma programlarında kullanılmak üzere 41 milyar Euro ayrılmasına karar verilmiş¹⁵ ve yeni üye ülkeler AB'nin yapısal fonlarından yararlanarak bu düzeye gelmişlerdir. Türkiye henüz bu fonlardan yeterince yararlanmamasına rağmen 1998-2005 döneminde derin bir krizden çıkarak istikrarlı bir ekonomi olma yolunda önemli gelişmeler gerçekleştirmiştir.

Sonuç

1957 yılında Roma Antlaşması ile oluşan Avrupa Ekonomik Birliği beş genişleme dalgası sonucunda 2004 yılında 25 üyeli bir Birlik olurken, AB Anayasası, 2007 yılındaki genişleme ve Türkiye'nin üyeliği gibi tartışmalarla gündemindeki yerini korumaktadır. Genişleme sürecinde Maastricht kriterleri, aday ülkenin Euro Bölgesine katılmadan yeterli ekonomik istikrar ve bütünleşme düzeyini tutturduğunu garantiye almaktadır. AB'ne tam üyelik hedefi olan Türkiye üzerindeki 'istikrarlı bir ekonomik yapı sağlama' konusundaki baskı müzakere tarihi verilmesi konusunun gündeme gelmesiyle daha da artmıştır. Maastricht kriterleri baz alındığında, 2005 sonu itibariyle Türkiye'nin enflasyon, faizler ve kur istikrarı ölçütlerinde henüz gerekli kriterleri sağlayamadığı ancak bütçe açığı ve kamu borçları olan mali kriterleri karşıladığı görülmektedir. 2000-2001 Krizleri sonrası uygulanan para ve maliye politikalarının sonucu oluşan olumlu beklentiler, makroekonomik değişkenlere olumlu olarak yansımış, üretim ve finans piyasalarındaki çalkantılı dönem sona ermiştir. Tam üyelik müzakerelerinin başlaması ile yaratılan güven ortamı, Türkiye'nin uluslararası piyasalarda daha az riskli ülke olarak algılanmasına, doğrudan yabancı sermaye girişinin hızlanmasına ve periyodik ekonomik krizlerin önlenmesinde önemli bir rol oynayabilir. Bu olumlu gelişmeler yapısal reformlarla desteklendiğinde kalıcı nitelikte olabilir, ekonomi iç ve dış şoklara karşı daha dayanıklı konuma gelebilir ve Türkiye ekonomik kriterleri beklenenden de önce yerine getirebilir. Ancak Türkiye çağdaş toplum olma yolundaki hedeflerini kendi belirlemeli ve yalnız Brükseli memnun etmek için değil, Kopenhag ve Maastricht kriterlerini sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda refah düzeyini yükseltmek, insan hakları ve demokrasi alanında daha iyi bir yaşam standardı sağlamak için bir katalizör olarak görmelidir. Nihai hedef tam üyelik olmasına karşın herhangi bir nedenle süreç olumsuz bir kararla bile sonuçlansa, Türkiye bu süreç içinde hukukun üstünlüğü, demokrasi, insan hakları ve özgürlükler alanında

¹⁵ Bkz. <http://europa.eu.int/comm/budget> (Tüsiad Nisan 2004)

sağlam temeller üzerine oturmuş, ekonomik ve politik istikrarını sağlamış, Dünya'nın ilk onbeş ekonomisi içinde yerini almış bir ülke konumuna gelecektir. Süreç sonucunda Türkiye kendi belirlediği hedefleri gerçekleştirdiğinde, Türkiye'nin tam üyeliğinden ortaya çıkacak kazanımlar hem AB hem de Türkiye tarafından tekrar gözden geçirilmeli ve karar o dönemin koşullarına göre verilmelidir.

Ekler:

Ek Tablo: 1 Yeni Üyelerin Üyelik Süreci

Ülke	Ortaklık Anlaşması	Tam Üyelik Başvurusu	Müzakere Başlangıç Tarihi	Müzakere Bitiş Tarihi	Üyelik
Kıbrıs R.C.	Aralık 1972	Temmuz 1990	Mart 1998	Şubat 2002	Mayıs 2004
Malta	Aralık 1970	Temmuz 1990	Şubat 2000	Şubat 2002	Mayıs 2004
Çek Cum.	Ekim 1993	Ocak 1996	Mart 1998	Şubat 2002	Mayıs 2004
Estonya	Haziran 1995	Kasım 1995	Mart 1998	Şubat 2002	Mayıs 2004
Litvanya	Haziran 1995	Ekim 1995	Şubat 2000	Şubat 2002	Mayıs 2004
Letonya	Haziran 1995	Ekim 1995	Şubat 2000	Şubat 2002	Mayıs 2004
Macaristan	Aralık 1991	Mart 1994	Mart 1998	Şubat 2002	Mayıs 2004
Polonya	Aralık 1991	Nisan 1994	Mart 1998	Şubat 2002	Mayıs 2004
Slovenya	Haziran 1996	Haziran 1996	Mart 1998	Şubat 2002	Mayıs 2004
Slovakya	Ekim 1993	Haziran 1995	Şubat 2000	Şubat 2002	Mayıs 2004

Kaynak: www.deltur.cec.eu.int

Ek Tablo: 2 Euro'ya geçişte 1€'ya denk yerel para birimi

Ülkelerin ulusal para	DKM II'ye katılım	Referans kur (1 Euro)
Belçika (BEF)	28 Şubat 2002	40.3399
Almanya (DEM)	31 Aralık 2001	1.95583
İspanya (ESP)	28 Şubat 2002	166.386
Fransa (FRF)	17 Şubat 2002	6.55957
İrlanda (IEP)	9 Şubat 2002	0.787564
İtalya (ITL)	28 Şubat 2002	1936.27
Lüksemburg (LUF)	28 Şubat 2002	40.3399
Hollanda (NLG)	28 Ocak 2002	2.20371
Avusturya (ATS)	28 Şubat 2002	13.7603
Portekiz (PTE)	28 Şubat 2002	200.482
Finlandiya (FIM)	28 Şubat 2002	5.94573
Yunanistan (GRD)	28 Şubat 2002	340.750

Kaynak: www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l25047.htm

Ek Tablo 3: Euro'ya geçişte 1€'ya denk yerel para birimi

Ülkelerin ulusal para birimleri	DKM II'ye katılım tarihi	Referans kur (1 Euro)	Dalgalanma bandı
Kıbrıs R.C. (pound)	2 Mayıs 2005	0.585274	±%15
Danimarka (krone)	31 Aralık 2001	7.46038	±%2.25
Estonya (koroon)	27 Haziran 2004	15.6466	±%15
Letonya (lat)	2 Mayıs 2005	0.702804	±%15
Litvanya (lita)	27 Haziran 2004	3.45280	±%15
Malta (lira)	2 Mayıs 2005	0.429300	±%15
Slovenya (tolar)	27 Haziran 2004	239.640	±%15

Kaynak: www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/125047.htm

Kaynakça:

AB Türkiye Delegasyonu (2003a). *Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Türkiye*, Erişim: www.deltur.cec.eu.int.

AB Türkiye Delegasyonu (2003b). *Avrupa Birliği Hala Genişliyor*. Erişim: www.deltur.cec.eu.int.

CEPS Policy Brief (2006). Centre for European Policy Studies, No.96/March 2006. Erişim: <http://www.ceps.be>.

DeutscheBank Emerging Markets Database. Erişim: <https://gm-secure.db.com>.

Dura, C. ve H. Atik (2003). *Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Dyker, D.A. (1999). *The European Economy*. New York: Longman.

Kar, M. ve H. Arıkan (2003). *Avrupa Birliği Ortak Politikaların Uyumlaştırılması*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş..

Karlık, Rıdvan (2003). *Uluslararası Ekonomi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Karlık, Rıdvan (2005). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Mc Kinsey Global Institute (2003). *Türkiye, Verimlilik ve Büyüme Atılımının Gerçekleştirilmesi*, McKinsey & Company.

OANDA Corporation, Currency Website. Erişim: www.oanda.com.

OECD World Economic Outlook. Erişim: <http://www.securities.com>.

Turkey in Europe: More than a promise? (2004). The Report of the Independent Commission on Turkey.

World Bank Group Online Database. Erişim:
<http://devdata.worldbank.org/data-query>.

World Bank Development Report (2006). The World Bank.

World Investment Report 2006 (2006). *FDI From Developing and Transition Economies: Implications for Development*. United Nations Conference on Trade and Development.

WTO Trade Statistics.

İKV (2002). *Kopenhag Avrupa Konseyi Zirve Sonuçları: 12-13 Aralık 2002*. Erişim: www.ikv.org.tr.